

Projekat finansira
Evropska unija

STUDENTSKA PRAKSA **U ZEMLJAMA EVROPSKE UNIJE**

PRIJEDLOG MODELA
ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Studentska praksa u zemljama Evropske unije

Prijedlog modela za Bosnu i Hercegovinu

PRAVA
ZASVE

Udruženje građana
BUDUĆNOST

Sarajevo, maj 2020.

Naslov: Studentska praksa u zemljama Evropske unije
Prijedlog modela za Bosnu i Hercegovinu

Za izdavača: Udruženje Prava za sve i UG Budućnost

Autorica: MSc Nina Branković

Tehnička obrada i dizajn: Adijata Bilanović

Ova publikacija je izrađena uz finansijsku podršku Evropske unije.
Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Udruženja Prava za sve i UG Budućnost i ne predstavlja
nužno stajalište Evropske unije.

SADRŽAJ

Uvod	7
Metodologija	8
Prednosti i izazovi prakse u visokom obrazovanju	9
Primjena EU preporuka sa fokusom na odabrane zemlje kao studije slučaja	9
Obavezna vs. dobrovoljna praksa	10
Postojanje pisanog sporazuma o praksi	10
Načini definisanja ciljeva učenja i osposobljavanja tokom prakse.....	11
Radni uslovi na praksi	12
Finansiranje prakse	13
Trajanje, prekid i produženje prakse	15
Pravilno praćenje i priznavanje prakse	16
Transparentnost prilikom oglašavanja slobodnih mjesta za praksu	16
Diskusija i zaključak	18
Prijedlozi modela za BIH.....	22
Model prakse za društvene nauke i Model prakse za tehničke nauke	26
Prijedlog okvirnog finansijskog modela	29
Neophodni troškovi za uvođenje studentske prakse	29
Posebni troškovi za uvođenje studentske prakse	31
Studije slučaja.....	33

Studentska praksa je od 1970-ih godina uvedena u obrazovne sisteme većine naprednih ekonomija i vremenom postala neizostavni dio sistema obrazovanja i tržišta rada. Praktična nastava se sada može naći u različitim industrijama i zanimanjima, kako za profitne, tako i za neprofitne organizacije, te u javnom i privatnom sektoru.

Broj mladih ljudi koji pohađaju praktičnu nastavu tokom studiranja eksponencijalno se povećao u posljednje tri decenije. Tokom 1980-ih, oko 10% studenata učestvovalo je u praksi tokom studiranja. Do 2009. godine, 9.4 miliona studenata su obavljali neku vrstu prakse kod različitih poslodavca u zemljama Evropske unije (EU) i taj broj se stalno povećava¹.

Praksa u obrazovnom sistemu bila je uglavnom vezana za srednje stručno obrazovanje koje, s obzirom da predstavlja najkraći put od obrazovanja do zaposlenja, treba da najdirektnije osigurava upravo vještine i kompetencije relevantne za tržište rada. Jedan od ključnih segmenata srednjeg stručnog obrazovanja upravo jeste organizacija praktične nastave. Iako postoje različiti vidovi praktične nastave, najrelevantniji je sticanje iskustva kroz praktičnu nastavu u kompanijama.

U posljednje vrijeme sve su veći zahtjevi da se i u programe visokog obrazovanja integriše praktična nastava koja se obavlja kod različitih poslodavca. Važno je naglasiti da se za neke, tvz. regulisane profesije, poput medicine, prava, arhitekture i sl. u programima za sticanje visokoškolskih kvalifikacija podrazumijeva obavezno provođenje prakse ili pripravništva te polaganja specijalističkih ispita sa ciljem sticanja licence za bavljenje tom profesijom. Međutim, praksa odnosno praktična nastava u drugim programima visokog obrazovanja nije u potpunosti integrisana kao obavezni ili izborni dio nastavnog plana i programa, mada postoje tendencije da se to promijeni.

Ova studija donosi pregled iskustava o uređenosti prakse kod različitih poslodavaca u sistemima visokog obrazovanja u zemljama EU. Za tu svrhu detaljno je analizirano pet studija slučaja zemalja EU prema kriterijima Preporuka Vijeća EU o kvalitativnom okviru za pripravništvo² (EU Preporuke). Konačni cilj studije, je prijedlog za dva modela studentske prakse koji bi mogli biti implementirani u Bosni i Hercegovini (BiH). Jedan model prakse je prilagođen tehničkim naukama, a drugi društvenim naukama. Također, studija na samom kraju prikazuje okvirni presjek troškova koji su potrebni kako bi se predloženi modeli mogli kvalitetno provoditi u BiH.

¹ Apprenticeship supply in the Member States of the European Union, Manuscript completed in January 2012, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion

² Preporuke Vijeća od 10. ožujka 2014. o kvalitativnom okviru za pripravništvo (2014/C 88/01)

METODOLOGIJA

Metodologija izrade studije je uključivala kombinovane metode istraživanja: desk istraživanje, te interaktivne radionice sa relevantnim akterima. U prvoj fazi istraživanja provedena je analiza dostupnih studija, zakona, pravilnika, smjernica o uređenosti prakse u sistemima visokog obrazovanja u zemljama EU. U cilju osiguranja vjerodostojnosti podataka, te definisanja politike EU, koja u formi preporuka uređuje ovu oblast, kontaktiran je odjel Evropske komisije (DG for Employment and Culture) kako bi se dobile smjernice za relevantan okvir u odnosu na koji bi se radila analiza. U skladu sa sugestijom odjela Evropske komisije, kao okvir u odnosu na koji je provedeno desk istraživanje, uzete su EU Preporuke. Države članice imaju obavezu izvještavati o napretku u primjeni ovih EU Preporuka. Istovremeno, analiza je uključila podatke predstavljene u dokumentu "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States - Final Synthesis Report"³ koji pruža komparativni pregled različitih vidova prakse u zemljama EU, te su za potrebe ove publikacije uzeti podaci o praksi. Također, analizirane su i druge studije i izvještaji kako bi se dobio uvid u različite vidove prakse u zemljama EU.

U drugoj fazi istraživanja urađena je dubinska analiza pet studija slučaja izabranih zemalja EU kako bi se dobio što detaljniji uvid u načine organizovanja prakse u sistemima visokog obrazovanja u ovim zemljama. Kriteriji izbora zemalja koje su bile predmet ove dubinske analize su uključivali: duga tradicija provođenja prakse u obrazovnom sistemu izabrane zemlje, sličnost sistema obrazovanja obrazovnom sistemu BiH, te nivo systemske uređenosti studentske prakse uzimajući u obzir kriterije iz EU Preporuka.

Zemlje u kojima se praksa provodi dugi niz godina su **Austrija i Njemačka**. Mada je tradicija provođenja prakse u ovim zemljama vezana za srednje stručno obrazovanje kroz tzv. dualni sistem obrazovanja, upravo se ta iskustva uzimaju kao referentni okvir za uvođenje sistema prakse u sistem visokog obrazovanja.

Zemlja EU čiji obrazovni sistem dijeli iste korijene sa obrazovnim sistemom BiH, a istovremeno je napravila pomake u uređenju sistema prakse u visokom obrazovanju je **Slovenija**, koja je također analizirana kao studija slučaja.

U konačnici, dvije zemlje koje imaju veoma uređen sistem su **Francuska i Danska**, te su i one uzete kao studije slučaja.

Analiza u studijama slučaja uključivala je kriterije koji su određeni kao ključni za praksu kroz EU Preporuke. Kriteriji su prilagođeni fokusu analize ove studije, a to je praksa za studente kod različitih poslodavca tokom trajanja studija. Kriteriji su uključivali:

- ▶ Postojanje obavezne prakse,
- ▶ Postojanje pisanog sporazuma o praksi,
- ▶ Načine definisanja ciljeva učenja i osposobljavanja tokom prakse,
- ▶ Radne uslove koji se primjenjuju u odnosu na studente na praksi, uključujući definisanje naknade, te pokrivanje socijalnog, zdravstvenog i osiguranja od nezgode na radu,
- ▶ Finansijska prava i obveze polaznika prakse i pružaoca prakse,
- ▶ Razumno trajanje prakse,
- ▶ Pravilno priznanje prakse i
- ▶ Zahtjevi transparentnosti o oglašavanju slobodnih mjesta za praksu.

Analiza je bila usmjerena na tehničke i društvene nauke, te na razlike u sistemima uređenosti prakse u ove dvije naučne oblasti.

U drugom dijelu istraživanja organizovane su četiri dvodnevne radionice sa relevantnim akterima, i to predstavnicima studentskih organizacija, poslovne zajednice, strukovnih udruženja i akademske zajednice. Na svim radionicama predstavljeni su nalazi istraživanja, detaljno elaborirane studije slučaja pet zemalja, te predstavljena dva moguća modela za BiH, po jedan za tehničke i društvene nauke. Kroz interaktivne diskusije svi učesnici su dali svoje mišljenje i preporuke na predložene modele. Stajališta i mišljenja sudionika radionice uzeti su u obzir i uključeni u finalnu izradu studije.

³ Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012) Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States - Final Synthesis Report", ISBN 978-92-79-23539-9, doi: 10.2767/62557

PREDNOSTI I IZAZOVI PRAKSE U VISOKOM OBRAZOVANJU

U skoro svim zemljama EU postalo je uobičajeno da se praktični dio nastave, studentska praksa, formalno integriše u nastavne planove i programe, ne samo za srednje stručne kvalifikacije, nego i za visokoškolske kvalifikacije.⁴

Prepoznate su mnoge koristi od studentske prakse:

- ▶ Za studente: primjena teorijskog znanja u radnom okruženju, razvijanje radnih navika i profesionalnosti, sticanje radnog iskustva, izgradnja profesionalne mreže.
- ▶ Za poslodavce: pristup većem broju kvalifikovanih i talentovanih mladih radnika, poboljšanje produktivnosti i kvalitete radne prakse, koristi od novih i inovativnih ideja, smanjenje troškova selekcije novih radnika.
- ▶ Za obrazovne institucije: bolja saradnja sa poslodavcima, ažuriranje nastavnog plana i programa u skladu sa potrebama tržišta rada, rad na zajedničkim projektima, dodatne mogućnosti finansiranja, pristup tehnologijama kod poslodavca, istraživanja u saradnji sa poslodavcima.

Međutim, uočeno je i da prakse studenata u kompanijama nose i određene izazove:

- ▶ potencijalnu eksploataciju studenata tokom prakse ili iskorištavanje kao jeftine radne snage, te je neophodno da praksa bude direktno povezana sa nastavnim planom i programom;
- ▶ nedostatak mogućih pozicija u okviru kompanije za studente na praksi posebno kod malih i srednjih preduzeća;
- ▶ osiguranje kvalitete prakse⁵ uz adekvatno nadgledanje i evaluaciju programa prakse.

Ipak, u posljednjih nekoliko godina praksa postaje dio većine nastavnih programa akademskog studija. Mnoge zemlje su uredile sistem organizacije prakse kod poslodavaca tokom studiranja u većem ili manjem obimu pokušavajući urediti prava i obaveze svih uključenih u ovaj proces. U cilju davanja smjernica za organizaciju prakse, Vijeće Evropske unije je 2014. godine usvojilo gore navedene EU Preporuke koje se, u skladu sa sugestijama Odjela za obrazovanje, mogu primjeniti na praksu studenata kod poslodavca tokom studiranja. U nastavku su predstavljeni kriteriji EU Preporuka, uz primjere iz različitih zemalja EU.

PRIMJENA EU PREPORUKA SA FOKUSOM NA ODABRANE ZEMLJE KAO STUDIJE SLUČAJA

U EU, kako su pokazale mnoge studije, te i kako i EU Preporuke definišu, nije jasno preciziran termin studentske prakse kod poslodavaca. U analizama i dokumentima pojavljuju se različiti termini poput „pripravništvo“, „stažiranje“, „praksa“, „stručna praksa“ i sl. Za potrebe ove studije biće korišten termin:

Studentska praksa u kompanijama/praksa (pod ovim se podrazumijevaju i privredna društva, javne ustanove, Institucije, Udruženja i druge slične organizacije u kojima se može obavljati praktično osposobljavanje” i odnosi se na ograničen period plaćenog ili neplaćenog praktičnog osposobljavanja studenata za rad koje uključuje elemente učenja, te u kojoj student učestvuje radi sticanja praktičnog i profesionalnog iskustva u oblasti studija za koji se školuje, a u svrhu povećanja zapošljivosti i olakšavanja prelaza na redovno zaposlenje).

EU Preporuka o kvalitetnoj studentskoj praksi definiše slijedeće kriterije koji su analizirani u nastavku teksta: (1) Postojanje obavezne prakse; (2) Postojanje pisanog sporazuma o praksi; (3) Načine definisanja ciljeva učenja i osposobljavanja tokom prakse; (4) Radne uslove koji se primjenjuju u odnosu na studente na praksi; (5) finansijska prava i obaveze

⁴ (npr. AT, BE, BG, CY, CZ, DE, DK, EE, EL, FI, FR, HU, IE, IT, LT, LU, MT, NL, RO, SE, SK, PL, UK, itd.).

⁵ Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

polaznika prakse i pružaoca prakse; (6) razumno trajanje prakse; (7) pravilno priznanje prakse i (8) zahtjevi transparentnosti o oglašavanju slobodnih mjesta za praksu.

OBAVEZA VS. DOBROVOLJNA PRAKSA

Iskustva i propisi zemalja EU kada je u pitanju obavezna, odnosno dobrovoljna praksa su različite.

U većini zemalja za tehničke nauke određen je obavezan period tokom kojeg student tehničkih nauka treba biti na praksi u kompaniji tokom studija.

Ovaj period varira od četiri sedmice na nekim institucijama u Sloveniji, do dva mjeseca u Francuskoj ili tri mjeseca u Njemačkoj. Kad je u pitanju praksa za društvene i humanističke smjerove, propisi su nešto fleksibilniji, te studenti ovih fakulteta mogu dobrovoljno pohađati praksu koja većinom nije obavezna. Informacije o sektorima u kojima je praksa obavezan ili dobrovoljan dio obrazovnog programa se razlikuju među državama članicama EU. Obaveznost prakse tokom studiranja dijelom diktira i mogućnost njenog pronalaska, te je u Njemačkoj evidentirano da kompanije često regrutuju studente inženjerstva u toku studija, dok studenti lingvistike i društvenih nauka duže čekaju da pronađu praksu. Istovremeno, važno je odvojiti regulisane profesije u kojima je praksa obavezan dio programa kao dio obavezne profesionalne obuke s ciljem sticanja licence za rad. Obavezna profesionalna obuka kroz praksu, bilo u toku apsolvantske godine studija ili odmah nakon diplomiranja je zastupljena u mnogim profesijama (medicina, pravo, obrazovanje, podučavanje, arhitektura, inženjerstvo, itd.) U ovim slučajevima je praksa često pravna pretpostavka za dobijanje profesionalne licence⁶. Praksa povezana sa obaveznom profesionalnom obukom, posebno u medicini, obrazovanju i podučavanju je strogo uređena i nadzirana. Ovi programi nisu dio ove analize, jer već imaju uveden sistem obavezne prakse.

POSTOJANJE PISANOG SPORAZUMA O PRAKSI

Prema EU Preporukama, u programima prakse koja se provodi u kompanijama, praksa bi trebala da se temelji na pisanom sporazumu sklopljenom prije započinjanja prakse između studenta i pružaoca prakse, odnosno poslodavca. Istovremeno, u ugovoru bi trebalo da su jasno navedeni obrazovni ciljevi, radni uslovi, pitanje osiguravanja naknade ili kompenzacije studentu tokom trajanja prakse koje osigurava poslodavac, te prava i obaveze uključenih strana.

Iskustva zemalja EU pokazuju da, iako precizan sadržaj sporazuma ili ugovora o praksi varira jer ga definišu različite obrazovne institucije, većinom ugovor detaljno uređuje sve aspekte prakse. Ugovor o praktičnoj nastavi kod poslodavca obično se potpisuje prije početka provođenja programa, te se njime regulišu svi važni detalji vezani za praksu: (1) ciljevi prakse; (2) opseg i fokus prakse; (3) sadržaj zadataka i aktivnosti praktikanta; (4) datum početka i kraja prakse; (5) uloge i odgovornosti svih uključenih strana; (6) status praktikanta; (7) uslovi rada praktikanta, uključujući naknadu, socijalnu zaštitu i zdravstveno osiguranje; (8) pravo na odsustvo; (9) radno mjesto i radno vrijeme; (10) nadzor praktikanta; (11) certificiranje i akreditacija uključujući ECTS bodovanje prakse; (12) mehanizmi rješavanja sporova; itd. Međutim, u mnogim slučajevima ovi uslovi su samo regulisani na osnovnom nivou i detalji ugovora zavise o stvarnom kontekstu prakse kod određenog poslodavca⁷.

Jedan, od vrlo dobro uređenih, nacionalnih okvira za ugovore o praksi je Convention de Stage, koji u Francuskoj detaljno uređuje sve aspekte prakse i propisuje minimalne uslove koji moraju biti zadovoljeni tokom trajanja prakse kod poslodavca⁸. U Njemačkoj i Austriji studentska praksa također mora

⁷ Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

⁸ Postojeća regulativa u Francuskoj je dodatno unaprijeđena 2011. godine donošenjem Loi Cherpion-a čiji je cilj jačanje postojećih propisa i zaštita polaznika od eksploatacije (niskih plaća, rada koji ne odgovara njihovom obrazovnom programu itd.) te jačanjem njihovih prava kroz ugovor Convention de Stage.

⁶ (npr. AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EL, ES, HU, IE, IT, NL, PL, SI, RO, UK, itd.).

biti definisana prethodno zaključenim ugovorom. Međutim, u Sloveniji i u Danskoj ugovor o praksi nije definisan kao obavezan pravilnicima univerziteta, mada je u Danskoj preporuka da se ugovor potpiše. Međutim, jasno je da u skladu sa EU ingerencijama u oblasti obrazovanja, visokoškolske ustanove određuju vlastiti pristup praksi tokom studija, ali se neki zajednički standardi razvijaju zahvaljujući učešću visokoškolskih ustanova u nekim specifičnim EU programima. Ovo se odnosi i na praksu potpisivanja ugovora, gdje su neke insitucije uvele obavezu potpisivanja ugovora, dok druge to još uvijek nisu učinile.

NAČINI DEFINISANJA CILJEVA UČENJA I OSPOSOBLJAVANJA TOKOM PRAKSE

Prema EU Preporukama sadržaj prakse bi trebao da odgovara nastavnom planu i programu, te da njegova svrha bude edukacija studenta, omogućavanje da student stekne praktično iskustvo i odgovarajuće vještine, uz podršku mentora u kompaniji koji će ga voditi kroz dodijeljene zadatke, te pratiti i ocjenjivati njegov napredak.

Studije pokazuju da relevantni zadaci, zahtjevi za učenjem na praksi i dobar proces mentorstva pomažu studentima u profesionalnom razvoju i orijentaciji na tržištu rada. Mnoge studije⁹ su pokazale prednosti dobro definisane prakse: (1) primjena teorije u praksi na način koji pomaže uskladiti znanje i vještine studenata za potrebe poslodavca; (2) razvijanje svijesti o kulturi na radnom mjestu; (3) razumijevanje i učinkovito reagovanje na brze promjene radnih okruženja; (4) razvijanje niza praktičnih, „soft“ vještina povezanih sa bilo kojim poslom, kao što su upravljanje vremenom, samopouzdanje, prilagodljivost, timski rad, međuljudska komunikacija; (5) kratkoročne finansijske koristi za polaznike (6) povećanje potencijala za zapošljavanje; (7) pomoć u razvoju karijere i (8) (u nekim slučajevima) prilika za rad u multikulturalnom okruženju i učenje drugih

jezika.¹⁰ Kad analiziramo EU iskustva, jedinstveni propisi na nivou države kojim se definiše sadržaj prakse za širok spektar oblasti i programa je veoma rijetko zastupljena. Kada su u pitanju pet studija slučaja koje su detaljno analizirane, u Njemačkoj i Austriji ciljevi i sadržaj prakse trebaju biti u skladu sa planom i programom studija, te je student obavezan da prati plan i program. I u Francuskoj je cilj izvođenja prakse jasno definisan, a to je osiguravanje praktične primjene stečenog teorijskog znanja tokom programa.

Regulisanje sadržaja prakse se često vrši na nivou visokoškolske ustanove u saradnji sa poslodavcima. Na primjer, u Velikoj Britaniji sadržaj i trajanje prakse koja je dio programa visokog obrazovanja, određuju Univerzitet i poslodavci, u zavisnosti od karakteristika određenog predmeta. Sličan pristup imaju Slovenija i Danska, gdje su ciljevi kao i svrha praktične nastave definisani u svim pravilnicima posebnim članovima. Također, u Danskoj na početku prakse student i poslodavac razvijaju detaljan program prakse na osnovu kojeg se definišu očekivanja i radni zadaci tokom trajanja prakse. Slično je i na politehničkim fakultetima u Finskoj, gdje studenti moraju razviti plan rada na početku prakse u kojem će opisati kako će praksa doprinijeti njihovom profesionalnom razvoju¹¹. Plan se izvodi pod nadzorom predstavnika poslodavca i obrazovne institucije.

S tim u vezi važno je određivanje mentora u kompaniji koji će studenta voditi kroz dodijeljene zadatke, te pratiti i ocjenjivati njegov napredak. U Sloveniji je ovo jedan od najvažnijih uslova, mentor kod poslodavca i koordinator prakse na fakultetu trebaju usko saradivati i svaki ima svoje obaveze. Pojedini univerziteti naglašavaju da mentor kod poslodavca mora imati najmanje univerzitetsku diplomu. U Danskoj su uloge koordinatora za provođenje prakse tokom studija jasno definisane u pravilnicima univerziteta, te je njihova uloga da nadgledaju praksu, dok uloga mentora nije precizirana.

U Njemačkoj i u Austriji određuje se koordinator prakse na visokoškolskoj ustanovi i mentor koji je u kompaniji odgovoran za studenta. Mentor od Ureda za pripravnike pri visokoškolskoj ustanovi dobije plan

¹⁰ Ball, C., Collier, H., Mok, P., and Wilson, J. (Eds.), (2006). Research into Barriers to Work Placements in the Retail Sector in the South East

¹¹ Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

⁹ Harvey, L., Geall, V., and Moon, S., (1998). Work Experience: Expanding Opportunities for Undergraduates, Centre for Research into Quality, University of Central England in Birmingham. <http://www.uce.ac.uk/crq/publications/we/wecon.html>

po kojem radi, odnosno provodi zadatke u skladu sa nastavnim planom i programom. U Francuskoj je naglašeno da poslodavac određuje mentora koji će pratiti rad studenta za vrijeme izvođenja praktične nastave, te je on dužan da definiše tačne smjernice kao i sadržaj programa.

Generalno, u gotovo svim zemljama EU sadržaj programa prakse je definisan i usko usklađen sa planom i programom studija, te regulisan pisanim ugovorom i podrazumijeva određivanje koordinatora i mentora.

RADNI USLOVI NA PRAKSI

EU preporuke kao slijedeći kriterij definiše radne uslove za studente na praksi, a koji uključuju: definisanje naknade (ukoliko je predviđena), pokrivanje socijalnog, zdravstvenog i osiguranja od nezgode na radu, definisanje trajanja radnog vremena, najkraća dnevna i sedmična razdoblja odmora i najmanji broj dana godišnjeg odmora (ukoliko su predviđeni).

Ovaj kriterij primarno pretpostavlja postojanje okvira koji definiše prava i obaveze svih aktera koji su uključeni u proces provođenja studentske prakse. Konkretni uslovi praktične nastave kod poslodavca, a time i obaveze i prava, razlikuju se među državama i variraju u sektorima i po vrstama prakse. Opšti uslovi zavise od vrste ugovora i statusa studenta na praksi.

Uopšteno, za razliku od pripravnika, studenti na praksi se ne smatraju zaposlenima. Međutim, njihova prava, uključujući naknadu, mogu i ne moraju biti striktno definisana i regulisana u zavisnosti o kojim vrstama prakse se radi, obaveznoj ili dobrovoljnoj, te statusu studenta koji može biti učenik ili zaposleni.

Kad je angažman kod poslodavca regulisan ugovorom o „zapošljavanju“, obično je određen relevantnim zakonodavstvom o radnim odnosima. U ovom slučaju primjenjuje se zakonodavstvo koje reguliše radno-pravne odnose, te su osigurana prava iz radnog odnosa, uključujući naknadu, maksimalno radno

vrijeme, bolovanja, socijalno osiguranje, zdravstveno osiguranje, itd. U ovom slučaju osigurana je veća socijalna zaštita. U Nizozemskoj, na primjer, studenti na praksi imaju definisano radno vrijeme, pravo na godišnji odmor i bolovanje.

Međutim, u Belgiji studenti na praksi su „učenici“ i imaju status „radnika bez ugovora“. To zauzvrat podrazumijeva da polaznici nemaju pravo na platu, već samo na pokrivanje troškova i/ili naknadu čiji iznos je diskreciono pravo poslodavca. Istovremeno, mada su i u Francuskoj studenti na praksi učenici, ipak postoji čitav niz zakona koji osiguravaju minimalnu zaštitu za studente na praksi kod poslodavca. U Francuskoj za sve prakse kod poslodavca važi tripartitni ugovor, te iako nije ugovor o radu, vrlo detaljno uređuje prava, uslove i odredbe za studente i poslodavca, uključujući naknadu, socijalno osiguranje i zaštitu na radu, kao i druge vrste naknada koje su zakonski propisane. Slovenački univerziteti su, također jasno naglasili da je student –učenik na praksi, ali uređuju vrlo detaljno uslove na praksi, uključujući vrijeme provedeno na praksi, odmor, razloge odsustva i sl. U Danskoj se propisi koji uređuju ovaj kriterij najčešće referišu na generalne standarde i uslove rada koji moraju biti obezbjeđeni i za redovne uposlenike.

U slučajevima kada je praksa u toku studija obavezni dio plana i programa univerziteta, detaljniji propisi o uslovima rada se usvajaju kroz pravilnike o praksi pojedinačnih univerziteta.¹² Njemačka vrlo detaljno reguliše status studenata na praksi uz jasne uslove, gdje studenti nemaju pravo na godišnji odmor (u nekim slučajevima u zavisnosti od dužine prakse mogu dobiti dane odmora) i nemaju pravo na naknadu u slučaju bolesti, te nema nikakvih otkaznih rokova. U Austriji tokom trajanja obavezne prakse ne primjenjuju se odredbe radnog prava, poput Zakona o godišnjem odmoru, kontinuirane isplate plate, Zakona o zaposlenima ili kolektivnog ugovora. Međutim, sve više je praksa u mnogim zemljama EU da poslodavci trebaju da osiguraju socijalnu zaštitu i studentima koji pohađaju praktičnu nastavu, a nemaju status zaposlene osobe.¹³ U suprotnom, ove troškove pokriva obrazovna institucija ili država. Ipak, konkretni uslovi provođenja praktične nastave kod poslodavca razlikuju se među državama i variraju u sektorima i vrstama prakse.

¹² Ministarstvo nauke, tehnologije i inovacija: Ministarska uredba o kriterijima za relevantnost i kvalitet univerzitetskih programa studija i procedurama za odobravanje univerzitetskih studijskih programa.

¹³ (e.g. AT, BE, BG, CY, CZ, EE, EL, IE, FR, LT, LU, MT, NL, PL, PT, SI)

FINANSIRANJE PRAKSE

Kad je u pitanju definisanje plaćanja prakse, uključujući visinu naknade, troškove toplog obroka, prevoza studenta, te eventualnog smještaja, uređenost ovih pitanja je u zemljama EU različita.

Finansiranje prakse može se osigurati kroz različite izvore. U nekim zemljama, postoje nacionalni fondovi iz kojih se pokrivaju troškovi, u drugim zemljama kompanije plaćaju troškove, a postoje i stipendije i grantovi za studente za ovu namjenu. Među državama članicama EU najčešći vidovi finansiranja različitih vrsta prakse su: Evropski fondovi, poput Evropskog Socijalnog Fonda koji se koristi u Austriji, Španiji, Italiji i drugim zemljama EU¹⁴, nacionalni/regionalni fondovi¹⁵ ¹⁶; fondovi obrazovnih institucija, poput grantova univerziteta i stipendija;¹⁷ te lično finansiranje, uključujući podršku roditelja.¹⁸

PLAĆANJE ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA I OSIGURANJE OD NESRETNOG SLUČAJA

EU preporuke definišu da i radni uslovi koji se primjenjuju u odnosu na studente na praksi uključuju pokrivanje socijalnog, zdravstvenog i osiguranja od nezgode na radu.

U nekim zemljama EU, ukoliko ugovor o radu nije obavezan, studenti na praksi imaju, pokriveno samo zdravstveno osiguranje i/ili osiguranje od nezgode na radu. To je najčešće u zemljama koje drugom vrstom ugovora regulišu status studenta na praksi.¹⁹

¹⁴ Koji koriste sljedeće zemlje: AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, IE, FI, FR, IT, LT, LV, MT, PL, PT, RO, SE, SI, i

¹⁵ Koji koriste sljedeće zemlje: AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, IE, HU, IT, LU, LV, MT, NL, MT, PL, PT, RO, SE, UK,

¹⁶ Koji koriste sljedeće zemlje: AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, IE, HU, IT, LU, LV, MT, NL, MT, PL, PT, RO, SE, UK, itd.

¹⁷ npr. BG, CY, DK, EE, EL, ES, IE, FI, FR, NL, IT, RO, SE, SI, UK, itd.); etc.)

¹⁸ (e.g. AT, BE, DE, EE, EL, ES, IE, FI, FR, IT, LU, PL, PT, RO, SI, UK, itd.).

¹⁹ npr. AT, BG, CY, DE, EL, ES, FI, FR, IT, NL, PL, RO, SK, SI, itd.).

Međutim, u većini zemalja osiguranje od nezgode, te zdravstveno osiguranje su minimum uslova koji moraju biti osigurani za studente na praksi. Tako je u Francuskoj pitanje zdravstvenog i osiguranja od nesreće striktno regulisano, te student tokom vršenja praktične nastave mora imati zdravstveno i invalidsko osiguranje. Također, tokom prakse, na studenta se odnosi Zakon o nezgodama i bolesti na radu²⁰. I u Sloveniji je u svim pravilnicima univerziteta precizno objašnjeno da student mora da bude osiguran od nesreće, te da ima zdravstveno osiguranje tokom prakse, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U Austriji studenti na obaveznoj praksi kod poslodavca kojima praksa nije plaćena imaju samo pokrivenu zaštitu od nezgode prema Opštem Zakonu o socijalnom osiguranju. U Njemačkoj, također za vrijeme trajanja prakse, poslodavci osiguravaju studente od nezgode²¹ te snose troškove zdravstvenog osiguranja tokom trajanja obavezne prakse, za koju se ne isplaćuje naknada. U Danskoj se za studente koji pohađaju obaveznu praksu primjenjuju obaveze osiguranja koje važe za redovne uposlenike, dok se za dobrovoljnu praksu plaćanja osiguranja definišu posebnim ugovorom.

NAKNADA TOKOM TRAJANJA PRAKSE

EU Preporuke navode da bi radni uslovi koji se primjenjuju u odnosu na studente na praksi, trebali uključiti definisanje naknade i uslova kada se ista isplaćuje.

Porast broja programa praksi koji ne nude nikakvu ili nude vrlo nisku naknadu za studente, doveo je do raširene prakse samofinansiranja, gdje troškove tokom obavljanja prakse plaćaju sami studenti.²²

U Francuskoj studenti koji obavljaju praksu u istoj kompaniji koja je trajala više od dva mjeseca tokom

²⁰ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report

²¹ <https://www.lohn-info.de/praktikanten.html>

²² (npr. AT, BE, DE, EE, EL, ES, IE, FI, FR, IT, LU, LV, PL, PT, RO, SI, UK, itd.).

iste akademske godine, imaju pravo na minimalnu naknadu u obliku bonusa, bez obzira na broj odrađenih sati. Ukoliko ovaj iznos nije određen, minimalni iznos naknade koju student na praksi treba da primi iznosi 12,5% iznosa neoporezivog dijela dohotka.²³ Izmjenama iz 2015. godine poslodavac je dužan isplatiti naknadu studentu na praksi i za prva dva mjeseca ukoliko je student ostao na praksi kod istog poslodavca duže od dva mjeseca. Ako praksa studenta traje kraće od dva mjeseca, polazniku se može ponuditi naknada koju poslodavac odredi, te ne postoji minimum.

U Sloveniji naknada za studente tokom obavljanja prakse nije precizno definisana posebnim odredbama, te je to ostavljeno kao diskreciono pravo poslodavca. U Danskoj studenti nemaju mogućnost naknade ukoliko je praksa obavezan dio studijskog programa i praksa se završava ispitom. Međutim, poslodavci u Danskoj mogu nadoknaditi stvarne troškove studentima za prevoz, prehranu i smještaj u toku prakse. U Njemačkoj, studenti na obaveznoj praksi također nemaju novčanu naknadu, i isplaćivanje naknade za obaveznu praksu je diskreciono pravo poslodavca, dok je dobrovoljna praksa uvijek plaćena. Za studentsku praksu u trajanju od preko tri mjeseca u Austriji se mora isplaćivati naknada, dok se za obaveznu praksu do tri mjeseca naknada ne isplaćuje.

Kad je u pitanju iznos naknade, ne postoji jedinstvena definicija koji iznos je prikladan za studente na praksi kod poslodavca, jer je određen različitim faktorima: (1) vrstom prakse (2) trajanjem; (3) godinom studiranja i prethodnim iskustvom polaznika; (4) oblikom naknade (tj. novčana ili materijalna davanja ili oboje, i/ili pokriva li samo troškove studenta, npr. putne troškove i topli obrok)²⁴.

Iznos naknade je, u većini zemalja, vezan za procenat od iznosa minimalnog dohotka²⁵ ili je definisan u odnosu na iznose definisane kolektivnim ili sektorskim ugovorom.²⁶ U onim zemljama koje imaju regulisan iznos naknade za polaznike, ova pravila se često primjenjuju samo na one programe koji imaju obaveznu praksu kao dio studijskog programa i to nakon izvjesnog vremena pohađanja prakse.

Državno finansiranje prakse kod poslodavaca osigurano je u određenom broju zemalja EU.²⁷ Između ostalog, svrha ovih sredstava je povećanje broja svih vrsta praksi i aktivna podrška integraciji prakse u srednje stručne i akademske planove i programe. U nekim državama EU kompanije doprinose finansiranju prakse kroz poreze. U velikom broju država članica, kompanije i organizacije koje nude programe prakse dobijaju finansijsku pomoć od nacionalnih/regionalnih i/ili EU fondova.^{28 29} Značajno je da dio ovih sredstava služi za naknadu, socijalnu zaštitu, kao i zdravstveno osiguranje polaznika³⁰. Stipendije i grantovi su još jedan vid finansijske podrške koja omogućuje studentima pristup praksi, a negdje su prisutne i državne subvencije za univerzitete koji pružaju programe prakse za studente³¹.

Važno je osvrnuti se na posebnu kategoriju studenata, onih koji dolaze iz neprivilegovanih socio-ekonomskih uslova. Na osnovu iskustva EU zemalja³², ovi studenti često sebi ne mogu priuštiti da obavljaju praksu ukoliko ona nije plaćena te je ovo pitanje važno uzeti u obzir, jer taj segment može značajno da utiče na njihovu mogućnost za obavljanje prakse. Zato je, primjera radi, EU Social Mobility Strategy naglasila da neplaćene prakse mogu negativno da utiču na diskriminaciju studenata koji žive u ekonomski lošijim uslovima koji ne mogu da obavljaju praksu besplatno (nemaju plaćen prevoz, topli obrok i sl)³³. Međutim, u mnogim zemljama EU tendencija je promjena zakona kako bi se osigurala naknada za studente na praksi, odnosno osigurao viši iznos naknade.

27 (npr. AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, IE, HU, IT, LU, LV, MT, NL, MT, PL, PT, RO, SE, UK, itd.).

28 npr. AT, BE, BG, CY, CZ, DE, EE, EL, ES, FI, FR, IE, HU, IT, LU, LV, MT, NL, MT, PL, PT, RO, SE, UK, itd.)

29 European Youth Forum, (2011). Op. Cit.

30 Mascherini, M., (2011). Op. Cit.

31 (npr. BG, CY, EL, ES, FI, IT, PL, RO, SE, itd.).

32 Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

33 Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

23 For example, this amounts to €436,05 per month in 2012 for a full-time traineeship (151,67 hours).

24 Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

25 (npr. BE, EL, ES, LU, LV, MT, NL, PT, RO, SI, SK, UK, itd.)

26 (tj. AT, CY, DE, DK, FI, IT i SE).

TRAJANJE, PREKID I PRODUŽENJE PRAKSE

EU Preporukama se definiše da bi trebalo osigurati razumno trajanje prakse koje u načelu ne premašuje šest mjeseci, osim u slučajevima kada je duže trajanje opravdano, uzimajući u obzir nacionalnu praksu. Također, trebalo bi da budu razjašnjene okolnosti i uslovi pod kojima praksa može biti produžena nakon isteka ugovora.

Pitanje trajanja prakse nije jedinstveno uređeno u EU i razlikuje se u različitim državama, ali je u većini zemalja definisano minimalno i maksimalno trajanje obavezne prakse. U Francuskoj se trajanje mora definisati samim ugovorom te trajanje prakse u visokom obrazovanju ne smije preći granicu od šest mjeseci. U Sloveniji trajanje stručne prakse zavisi od plana i programa fakulteta. Tako je Univerzitet u Novom Mestu u svom pravilniku posebnim članom precizirao da praksa traje 360 sati. Ovaj Univerzitet takođe je definisao da priznaje stručnu praksu studentima koji imaju radno iskustvo, u trajanju od šest mjeseci kod istog poslodavca. Na Fakultetu za menadžment Univerziteta u Ljubljani, stručna praksa traje 160 sati ili kontinuirano tokom četiri sedmice. Trajanje prakse u Austriji mora se definisati ugovorom, te u zavisnosti od usmjerenja, odnosno vrste studija, praksa može trajati najmanje šest sedmica do najviše šest mjeseci³⁴. Praksa za koju se ne dobija naknada u Austriji i koja je obavezna u okviru studija obično traje tri mjeseca, jer je to donja granica za isplatu minimalne plate. U Njemačkoj, dužina prakse se mora definisati ugovorom, te u zavisnosti od usmjerenja, odnosno vrste studija, praksa može trajati najmanje 12 sedmica do najviše šest mjeseci³⁵. Istovremeno, u Danskoj trajanje prakse se određuje za svaki pojedinačni program prakse, i zavisi od fakulteta i oblasti studija. Na primjer, Univerzitet Sjeverne Danske u Priručniku za programe prakse u toku studija inženjerstva propisuje

da praksa u ovoj oblasti traje najmanje 20 sedmica.³⁶ Sa druge strane, na istom Univerzitetu, dobrovoljna praksa u programima društvenih i humanističkih nauka traje 3-5 mjeseci, uz veću fleksibilnost da se trajanje odredi u okviru ugovora o praksi.³⁷

Osim trajanja veoma je važno odrediti uslove prekida i produženja prakse, što su neke zemlje sistemski uredile. Tako se u Sloveniji praksa može produžiti ukoliko student nije zadovoljio kriterije rada na praksi i u slučaju neopravdanog odsustva sa prakse. U Danskoj ugovori o praksi ne sadrže odredbe o produženju obavezne prakse, kao ni u Austriji i Francuskoj. U Njemačkoj studentska praksa se može produžiti, ali samo u zakonskom roku koji je dozvoljen, do šest mjeseci.

Kada je u pitanju prekid prakse slovenački univerziteti jasno definišu kriterije za prekid prakse: bolest, smrt u porodici i druge nepredvidive opravdane okolnosti, te mentori daju mišljenje o opravdanosti prekida prakse. U Danskoj koordinatori prakse sa univerziteta u okviru vršenja nadzora, zaduženi su i da vrše nadzor opravdanih ili drugih razloga za prekid prakse. U Njemačkoj se praksa može prekinuti bez posebne najave. U Austriji ugovor o praksi kod poslodavca može se otkazati prijevremeno u dva slučaja: a) bez poštivanja otkaznog roka u slučaju opravdanog razloga i b) sa otkaznim rokom od četiri sedmice u slučaju prekida studija ili promjene smjera. U Francuskoj praksu može prekinuti student, može biti prekinuta iz medicinskih razloga, te je može prekinuti poslodavac.

Na osnovu presjeka iskustava zemalja EU može se zaključiti da je dužina trajanja prakse različito uređena u zemljama, ali je okvirni minimum oko četiri sedmice, a maksimum šest mjeseci.

Istovremeno, uslovi za produženje prakse su definisani samo na nekim institucijama, dok su razlozi i mogućnosti za prekid prakse jasno definisani.

³⁴ <https://ssc-psychologie.univie.ac.at/studium/masterstudium/pflichtmodul-praktikum/haeufig-gestellte-fragen/>

³⁵ https://www.ftmv.de/wp-content/uploads/2016/12/FTMV-Rahmen-Empfehlung_Praktikum_Maschbau_Verfahrenstechnik.pdf

http://www.mb.rub.de/praktikum/pdfs/MB_Praktikumsrichtlinie_2008.pdf

³⁶ https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?1a=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

³⁷ Praksa na bazi projekata <https://www.careers.aau.dk/internship/>

PRAVILNO PRAĆENJE I PRIZNAVANJE PRAKSE

EU preporuke definišu pravilno priznavanje prakse, te je važno utvrditi jasne kriterije za osiguranje priznanja i potvrde znanja, vještina i stručnosti stečenih tokom obavljanja prakse, kako bi podsticali kompanije da na temelju procjene, izdaju o tome odgovarajuću potvrdu ili da se studentu priznaju ECTS bodovi.

Kad su u pitanju studije slučaja, analiza je pokazala da se obavezna praksa u Danskoj vrednuje sa 30-60 ECTS bodova u zavisnosti od programa³⁸. U Sloveniji broj bodova također zavisi od programa i svi analizirani univerziteti posebnim članom definišu priznavanje prakse studentima. U Austriji, u zavisnosti od usmjerenja, student dobija certifikat i određen broj bodova ukoliko je praksa obavezni dio nastavnog plana i programa.

Takođe, u većini zemalja jasno je uređen sistem praćenja i vrjednovanja prakse, te kompanije mogu da dodjele certifikat nakon obavljene prakse. Studentske prakse u kompanijama koje su integrisane kao dio formalnih studijskih programa, većinom organizuju i koordiniraju obrazovne institucije, te one nadgledaju i osiguravaju kvalitetu tokom trajanja prakse. U Francuskoj je visokoškolska ustanova odgovorna za ocjenjivanje kvalitete prakse, dok poslodavci osiguravaju da praksa bude dobro strukturirana i da uključuje konkretne radne zadatke vezane za nastavni plan i program koji student pohađa. Poslodavac također osigurava kvalitetno mentorstvo i minimum uslova poput naknade i bonusa. U Njemačkoj student jednom sedmično dostavlja tehnički izvještaj kojim detaljno dokumentuje iskustvo koje je stekao, a na kraju piše završni izvještaj. Također, student je obavezan voditi dnevnik provođenja prakse, a kompanija kod koje je student provodio praksu dostavlja potvrdu Uredu za pripravništvo. Sva dokumentacija je uslov za priznavanje prakse koju vrši Ured za pripravništvo.

Istovremeno, u Francuskoj, ukoliko je polaznik zadovoljio sve kriterije, direktor kompanije izdaje certifikat o završetku stručne prakse. U Austriji student piše izvještaj dok poslodavac pruža evaluaciju. Za oba dokumenta postoji poseban obrazac na nivou institucije. U zavisnosti od usmjerenja, student dobija certifikat i određen broj bodova ukoliko je praksa obavezni dio nastavnog plana i programa. U Njemačkoj studentsku praksu mora priznati Ured za pripravnike u okviru visokoškolske ustanove na Univerzitetu ili druge nadležne institucije. Proces priznavanja podrazumjeva da student piše završni izvještaj, te da kompanija kod koje je student provodio praksu dostavlja potvrdu Uredu za pripravništvo.

U Danskoj postoji i dodatni sistem osiguranja kvalitete. Danski institut za evaluaciju (EVA) je odgovoran za akreditaciju programa visokog obrazovanja³⁹ gdje su praksa i njeno provođenje jedan od ključnih faktora koje EVA procjenjuje prilikom akreditacije programa. Smatra se da je pisani ugovor adekvatan način za osiguranje zainteresovanosti i ozbiljnosti svih aktera, jer se njegov sadržaj koristi u evaluaciji.

TRANSPARENTNOST PRILIKOM OGLAŠAVANJA SLOBODNIH MJESTA ZA PRAKSU

Prema EU Preporukama važno je da kompanije transparentno naznače u svojim obavijestima i oglasima o slobodnim mjestima za studentsku praksu i informacije o uslovima prakse, posebno o tome jesu li osigurane naknade i/ili kompenzacije, te zdravstveno osiguranje i osiguranje od nesreće.

Načini pronalaženja prakse u zemljama EU se razlikuju, ali se mogu prepoznati dominantni modeli: Uredi za osiguravanje prakse za studente na visokoškolskim ustanovama, specijalizovane web stranice i portali, web stranice kompanija i društvene mreže, te lični kontakti. Institucije zadužene za pronalaženje poslodavaca kod kojih bi studenti proveli praksu su različite i uključuju obrazovne ustanove, urede za zapošljavanje, profesionalna udruženja, posredničke

³⁸ <http://www.ubst.dk/en/laws-anddecrees/The%20ministerial%20order%20of%20the%20study%20programmes.pdf>

[http://www.ubst.dk/lovgivning/akkreditering/daen%20retsinformation_NY%](http://www.ubst.dk/lovgivning/akkreditering/daen%20retsinformation_NY%20)

³⁹ 231 <http://www.eva.dk/>

organizacije, te specijalističke web stranice za tu namjenu. Jedan od glavnih načina pronalaženja poslodavca za praksu je kroz službe univerziteta, nacionalna udruženja za podršku studentima ili kroz zavode za zapošljavanje. U Sloveniji neki fakulteti objavljuju informacije o studentskoj praksi na internet portalu „e-učionica“ te postoje studentski portali koji na svojim internet stranicama pružaju studentima uvid u otvorena radna mjesta za praksu u različitim kompanijama. Na univerzitetima u Danskoj objavljuju se informacije o dostupnoj praksi, ali studenti većinom sami pronalaze praksu, prolaze kroz proces regrutacije i često im je potrebna pomoć univerziteta zbog nedovoljnog broja dostupnih mjesta na adekvatnim programima prakse.

U Njemačkoj i u Austriji, pored fakulteta koji na svojim web stranicama omogućavaju kompanijama da se oglašavaju ukoliko traže studente za praksu, također postoje i specijalizirane web stranice samo za takvu vrstu oglasa.

Proces pronalaženja prakse u kompanijama je mnogo bolje organizovan ukoliko je praksa dio obaveznog studijskog programa. Interne ili korporativne formalne procedure u većini zemalja EU slične su redovnom procesu zapošljavanja gdje poslodavci biraju odgovarajućeg kandidata za program na osnovu otvorenog konkursa⁴⁰. U Njemačkoj i Austriji postoje kriteriji za kompanije koje pružaju praksu i ukoliko student sam dogovori praksu kod poslodavca koji nije u sistemu visokoškolske institucije, kompanija je obavezna popuniti specijalizirani formular koji student dostavlja fakultetu i tek nakon odobrenja fakulteta student može praksu završiti u toj kompaniji.

Uredi za osiguravanje prakse za studente uspostavljeni su najčešće na samim visokoškolskim institucijama. Njihova uloga je da povezuju kompanije i studente kako bi organizirali, koordinirali i nadgledali studentsku praksu kod poslodavca. U Francuskoj postoje uredi pri univerzitetima preko kojih univerzitet koordinira kompletan proces: od promocije, povezivanja odgovarajućih kandidata sa kompanijama, administrativnih procedura, nadgledanja i mentorstva studenta na praksi uz uključenost obrazovne institucije i poslodavca, te nadgledanja procesa provjere znanja nakon završene prakse kod poslodavca. Međutim, kad je u pitanju

oglašavanje mjesta za praksu, fakultetima je ostavljena mogućnost da u sklopu svojih načina informisanja obavijeste studente o načinu prijavljivanja kao i kompanijama u kojima će se praktična nastava izvoditi.

Društvene mreže i lični kontakti su drugi način pronalaženja prakse kod poslodavca.⁴¹ Ovaj pristup je u skladu sa tendencijom nekih kompanija da angažuju studente na praksi na ad hoc osnovi, te je često zastupljen u malim i srednjim preduzećima. Studija iz Austrije je pokazala da je više od pola (57%) učenika srednjih stručnih škola i studenata pronašlo obaveznu praksu zahvaljujući poznanicima, rodbinskim vezama ili prijateljima. Jasno je da je proces pronalaska prakse različit na nivou ne samo zemalja već i institucija, te da je dijelom bolje uređen proces ukoliko su u pitanju obavezne prakse za čije obavljanje se pobrine sama institucija.

U nastavku dokumenta slijedi diskusija i zaključci ključnih aktera sa kojima su provedene konsultacije u cilju definisanja modela studentske prakse tokom održanih radionica.

40 DE, ES, FI, PL, RO UK

41 npr. AT, EL, ES, FI, IE, IT, PT, UK.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Kroz predstavljenu analizu pet studija slučaja, Slovenije, Danske, Austrije, Njemačke i Francuske, na radionicama, identifikovane su pozitivne prakse i dobri primjeri koji su, kroz konsultacije sa učesnicima tokom radionica, iskorišteni za izradu i definisanje modela studentske prakse koji bi se mogli primijeniti na visokoškolskim ustanovama u BiH za društvene i tehničke nauke.

Obavezna studentska praksa sve više postaje pravilo, a ne izuzetak u zemljama EU. Kod svih pet studija slučaja postoji i dobrovoljna i obavezna praksa (obavezna praksa je uglavnom zastupljena oblasti tehničkih nauka). Učesnici radionica, predstavnici studenata, poslodavaca, strukovnih udruženja i akademske zajednice su imali podijeljena mišljenja o ovome. Predstavnici studenata su se snažno zalagali za uvođenje obavezne prakse, dok su predstavnici poslovne zajednice i strukovnih udruženja iskazali veću podršku dobrovoljnoj praksi smatrajući da bi bilo veoma teško osigurati svim studentima pristup praksi.

Predstavnici akademske zajednice su istakli da neki fakulteti već imaju u svojim Pravilnicima utvrđenu obaveznu studentsku praksu a posebno su istakli da je kroz različite propise potrebno definisati termine kao što su: praktično osposobljavanje, stručna praksa, studentska praksa, pripravnčki staž i ferijalna praksa. Također, prijedlog je da studentska praksa u BiH traje minimalno 150 sati, odnosno mjesec dana, a maksimalno 300 sati, odnosno do dva mjeseca.

Pisani sporazum ili ugovor je propisan u većini zemalja EU, kao npr. u Njemačkoj, Austriji i Francuskoj. U Sloveniji nije definisan kao obavezan i poseban uslov, dok je u Danskoj ugovor poželjan. Svi učesnici na radionicama su se složili da bi neka vrsta sporazuma trebala biti potpisana. Obzirom da bi bilo veoma komplikovano da se potpisuje tripartitni ugovor sa svakim studentom pojedinačno, učesnici su mnogo više podržali prijedlog potpisivanja neke vrste ugovora ili sporazuma između univerziteta/fakulteta i kompanije/institucije. Eventualno, uzimajući u

obzir relevantno zakonodavstvo ići ka tome da se omoguće i individualni ugovori o praksi. U tom smislu, potrebno je definisati osnovni model ugovora kojeg bi se pridržavale sve članice univerziteta, te bi specifičnosti zavisile od institucije, nastavnog programa i sl. Također, predstavnici poslodavaca i strukovnih udruženja su istakli da bi bilo potrebno da student prilikom pristupanja praksi kod poslodavca obavezno potpiše izjavu o zaštiti podataka/izjavu o tajnosti, izjavu o isključenju konflikta interesa, pitanje intelektualnog vlasništva, odnosno da svaki poslodavac osigura koja vrsta zaštite procesa i podataka je odgovarajuća.

Svrha studentske prakse je edukacija, a ciljevi i sadržaj prakse su regulisani ili pravilnicima, planom i programom studija ili ugovorom u većini zemalja EU, te tako i u svih pet zemalja, studija slučaja. Sagovornici na radionicama su smatrali da bi primarni cilj prakse bio nadopunjavanje teorijske univerzitetske edukacije, te omogućavanje studentima da upoznaju radno okruženje profesije za koju se školuju. Važno je da se definišu generalni sadržaji/okvir prakse na nivou fakulteta te plan prakse na nivou kompanije u kojoj se praksa odvija u saradnji s mentorom. Izrada detaljnog plana prakse uključivala bi saradnju mentora u kompaniji i predmetnog nastavnika studentske prakse.

Aktivnosti koje se smatraju praksom su definisane u zemljama EU. Neke zemlje, poput Slovenije, imaju komisiju koja određuje priznavanje aktivnosti prakse, ukoliko ista nije obavljena kod poslodavca. Istovremeno, zbog velikog broja studenata koji možda neće imati priliku da obavljaju praksu u kompanijama, a završiče aktivnosti koje se mogu smatrati praksom, prijedlozi učesnika su bili da se definišu različite vrste prakse. Zbog toga su se učesnici usaglasili da svaka visokoškolska ustanova može definisati i odlučiti koje se sve aktivnosti mogu smatrati praksom. Prijedlozi vrsta studentske prakse: individualna praksa kod poslodavca, grupna praksa kod poslodavca, prethodno radno iskustvo u datoj struci, praksa kao dio obaveznog nastavnog plana i programa za regulisane profesije, takmičenje, praksa izvan BiH, koncerti, predstave, studentska istraživanja, učestvovanje na stručnim predavanjima, radionicama/seminarima, debatama i drugo.

Komisija formirana ispred visokoškolske ustanove će donositi odluku o mogućnosti priznavanja određene aktivnosti kao studentske prakse.

Koordinatori studentske prakse su uspostavljeni u gotovo svim zemljama EU, kao i u ovih pet zemalja, studija slučaja. Visokoškolska ustanova će imenovati koordinate/predmetne nastavnike ispred fakulteta koji će da prate studente na praksi u kompanijama. Poslove koordinacije prakse može obavljati prodekan za nastavu ili predmetni nastavnik, a ključno je da je predmetni nastavnik uključen u cijeli proces i da odobrava praksu. U skladu s praksom u svih pet zemalja i u BiH je prijedlog da visokoškolske ustanove obavezno imenuje Ured ili osobu ispred univerziteta/fakulteta čiji zadatak je da uspostavlja saradnju sa kompanijama u cilju organizovanja studentske prakse.

Kriteriji za kompanije koje mogu pružati usluge prakse su definisani na nivou visokoškolskih ustanova u EU, te je i za BiH prijedlog aktera da svaki fakultet vremenom sastavi listu kompanija, prema definisanim kriterijima, koje imaju tehničke i kadrovske kapacitete da pruže praksu za studente, te bi prve na listi bile kompanije sa kojima fakultet već ima saradnju. Studenti bi također mogli da predlože kompanije za praksu i ukoliko fakulteti i/ili predmetni nastavnik to prihvati da onda i obavljaju praksu u tim kompanijama. Na taj način bi se gradio sistem osiguranja kvalitete i saradnja kompanija i fakulteta.

Važno je imenovanje mentora u kompaniji, pokazalo je iskustvo EU zemalja svih studija slučaja. Imenovanje mentora ispred kompanije su svi akteri istakli kao neophodno. Međutim, u kontekstu BiH ovo pitanje bi moglo biti izazov obzirom na veliki broj studenata u odnosu na broj kompanija i broj potencijalnih mentora. Iz tog razloga je prvi prijedlog poslodavaca da bude maksimalno šest studenata na jednog mentora, na prijedlog akademske zajednice, povećan na deset studenata po mentoru.

Kvalifikacije, obaveze, odgovornosti i prava mentora su definisana u nekim zemljama, te vrlo detaljno u Sloveniji. Minimum kriterija je da mentor

ima univerzitetsku diplomu, te je i prijedlog za BiH da mentori budu fakultetski obrazovani i da se pravilnicima uredi osnovni uslovi koje bi mentor trebao ispunjavati. Prijedlog poslodavaca iz IT sektora je da bi bilo poželjno da mentor ima diplomu, ali ne mora uvijek biti uslov zbog toga što često u ovom sektoru ima vrsnih stručnjaka bez visokog obrazovanja.

Uslovi rada na studentskoj praksi definisani su u EU, u nekim zemljama su uređeni kroz zakonodavstvo koje reguliše radno-pravne odnose (Austrija, Njemačka,) dok su u drugim (Danska, Slovenija, Francuska) definisani zakonima o obrazovanju i pravilnicima institucija. U BiH je prijedlog da se pravilnicima univerziteta definišu načini i uslovi za provođenje prakse, odnosno zakonskim okvirima u obrazovanju i radnom pravu (gdje je to moguće i potrebno).

Naknada tokom trajanja obavezne prakse nije definisana niti u jednoj zemlji od pet studija slučaja, te je kao i u drugim zemljama EU ostavljena kao diskreciono pravo poslodavca. Veoma je kompleksno odrediti iznos naknade s obzirom na obrazovni karakter studentske prakse. Iz tog razloga i prijedlog za BiH je da studenti ne moraju imati naknadu, te da se to ostavi na diskreciono odluku poslodavca, sa čime su se složili svi učesnici na radionicama.

Osiguranje od nesreće na radu i zdravstveno osiguranje definisani su kao minimum uslova te je u svih pet zemalja ovo pitanje regulisano; u Njemačkoj i Austriji ovaj trošak pokriva poslodavac, u Sloveniji i Francuskoj su studenti zaštićeni zakonskim okvirom, dok se u Danskoj za studente koji pohađaju obaveznu praksu primjenjuju obaveze osiguranja koje važe za redovne uposlenike. Svi sagovornici su se složili da tokom cijelog trajanja prakse, studenti treba da imaju pokriveno osiguranje od nezgode na radu. Predstavnici udruženja mladih su smatrali da bi studenti mogli sami platiti osiguranje od nesretnog slučaja, dok su strukovna udruženja i poslodavci predložili da ovo osiguranje pokriva poslodavac. Prijedlog za BiH je da za studente, koji svakako imaju zdravstveno osiguranje, bude obavezno i osiguranje od nesreće kao minimalan uslov koji bi, mogli plaćati studenti na godišnjem nivou.

Topli obrok, troškovi prevoza, troškovi eventualnog smještaja tokom trajanja prakse nisu jasno određeni u politikama zemalja EU te se razlikuju u analizama studija slučaja. Na nekim institucijama u EU pravilnikom je definisano da poslodavac može, u zavisnosti od dogovora sa fakultetom, refundirati studentu troškove prevoza do sjedišta izvođenja prakse kao i troškove ishrane tokom rada. Tokom radionica predstavnici poslodavaca su predložili, te su se strukovne udruženja složila, da poslodavci, mogu da u skladu s uslovima u kompanijama, osiguraju pokrivanje troškova toplog obroka, te eventualno prevoza do mjesta obavljanja prakse.

Trajanje obavezne prakse određeno je u EU zemljama i mada je vremensko trajanje prakse različito u različitim zemljama, ipak je minimum četiri sedmice. Duže trajanje stručne prakse zavisi od plana i programa, a maksimum studentskog anagažmana koji se može voditi kao studentska praksa je šest mjeseci. Obzirom na već naglašenu kompleksnost sistema u BiH, broj studenata u odnosu na broj kompanija, te činjenicu da je ovo početak uređivanja formalnog sistema studentske prakse, učesnici na radionicama su nakon diskusije predložili da se u BiH uvede minimum trajanja prakse od 150 sati, odnosno četiri sedmice, uz mogućnost i dužeg trajanja ali maksimalno do 300 sati isključivo za tehničke nauke, obzirom na potrebu da studenti ovih programa imaju više prakse. Također, ne treba zanemariti ni činjenicu da se ovo najviše odnosi upravo na IT sektor, u kojem postoje najveće mogućnosti kao i interes za obavljanje prakse.

Produženje studentske prakse kod poslodavca je uređeno detaljno u zemljama EU kako bi se izbjegla eksploatacija jeftine radne snage. Iz tog razloga studentska praksa ne može trajati u EU zemljama duže od šest mjeseci. Strukovna udruženja, poslodavci i predstavnici mladih su se složili da praksa ne može da traje duže od šest mjeseci, dok su predstavnici akademske zajednice zaključili da maksimalno trajanje prakse može biti maksimalno do dva mjeseca kako bi većina studenata dobila mogućnost da obavi praksu kod poslodavca, te kako bi se spriječila eksploatacija studenata. Stoga, anagažman studenta kod poslodavca nakon dva mjeseca se ne bi mogao

smatrati praksom i status i samim tim prava i obaveze studenata se mjenjaju.

Prekid prakse je u većini zemalja EU i studija slučaja definisan zakonom (Francuska), pravilnicima visokoškolskih insitucija (Slovenija), ili ugovorom (Njemačka, Austrija, Danska). Poslodavci su tokom radionica insistirali da se definišu uslovi pod kojima se praksa može prekinuti ili produžiti, te su smatrali da praksu može prekinuti i student i poslodavac uz opravdane razloge te bi trebalo da o tome budu informisani koordinatori na visokoškolskoj instituciji i mentor u firmi. Prijedlog aktera za BiH je da se pravilnicima visokoškolskih ustanova definišu koji su opravdani razlozi za prekid prakse.

Definisano je i u kom periodu akademskog kalendara student može obavljati praksu. Mada je u nekim zemljama striktno određeno kad se može provoditi praksa te se u Sloveniji praksa može obavljati tokom predavanja ili tokom ispitnih perioda samo uz saglasnost studenta i predmetnog nastavnika/koordinatora prakse na fakultetu, u BiH je prijedlog učesnika tokom radionica da se period obavljanja prakse ostavi fleksibilnim. S obzirom na broj studenata koji bi morali provesti minimalno mjesec dana na praksi te mogućnost i interes kompanija da osiguraju kvalitetno provođenje prakse svi su se složili da bi trebalo definisati da se student i kompanija dogovore o rasporedu obavljanja prakse s tim što kumulativno treba ispuniti broj sati obavezne prakse.

Praksa u kompaniji počinje od druge godine studija u većini zemalja EU kako bi studenti stekli neka znanja prije početka prakse, te su učesnici predložili da se isto pravilo uvede i u BiH, odnosno da praksa može da počne tek od druge godine studija.

Akademsko priznavanje prakse različito je definisano u zemljama EU, kao i u pet studija slučaja. Obavezno je praćenje provođenja prakse što zajednički obavljaju mentor u kompaniji i koordinator/predmetni nastavnik ispred visokoškolske ustanove, te je, u tu svrhu, definisana dokumentacija koja osigurava sistemsko praćenje provođenja prakse i evaluaciju

uspjeha. ECTS bodovi variraju od programa do programa, te je prema analizi, potrebno minimalnih šest ECTS bodova za jednomjesečnu studentsku praksu (Slovenija). Predstavnici udruženja mladih su naglasili da im je priznavanje ECTS bodova među najvećom motivacijom za pohađanje prakse. Poslodavci i strukovna udruženja su smatrali da je u sistemu priznavanja prakse, potrebno definisati broj ECTS bodova na nivou fakulteta, da je neophodno da mentor dostavlja fakultetu izvještaj o napretku studenta na praksi, da finalni izvještaj dostavljaju i student i mentor, te da poslodavac izdaje priznanje/certifikat o pohađanju prakse. Predstavnici akademske zajednice složili su se da obavezni programi prakse, koji su sastavni dio plana i programa i traju 150 sati, trebaju biti vrednovani sa minimalno šest ECTS bodova.

Priznavanje prakse kod poslodavca je također definisano u zemljama EU, ali nije striktno precizirano. U većini zemalja, te u pet zemalja studija slučaja, poslodavci izdaju certifikat o uspješno završenoj praksi što se predlaže i za BiH. Istovremeno, obzirom na važnost profesionalnog iskustva za studente kad izlaze na tržište rada nakon završenog studija, prijedlog za BiH je da se sadržaj prakse izdaje uz dodatak diplomi, te da ga studenti mogu koristiti kao svojevrsnu preporuku prilikom traženja prvog radnog mjesta.

Transparentnost procesa pronalazjenja studentske prakse je samo djelimično adresirano pitanje u zemljama EU, te je jasnije definisano ukoliko je u pitanju obavezna studentska praksa. U tom slučaju to podrazumijeva transparentno objavljivanje mjesta za studentsku praksu na specijalizovanim stranicama i web stranicama fakulteta. Svi akteri tokom radionica su se složili da i BiH preuzme ovu praksu zemalja EU, te je prijedlog da se mjesta za praksu kod poslodavaca objavljuju i na specijalizovanim stranicama i/ili web stranicama fakulteta. Predstavnici akademske zajednice naveli su da u sistemu visokoškolske ustanove postoji lista kompanija koje su ispunile kriterije za obavljanje studentske prakse. Student bi trebao imati mogućnost da sam predloži kompaniju koja nije na postojećoj listi, ali visokoškolska ustanova donosi odluku da li kompanija ispunjava kriterije da kod nje student obavlja praksu.

U nastavku dokumenta, a u skladu s gore navedenom diskusijom i zaključcima učesnika u procesu izrade studije, predstavljeni su modeli studentske prakse za društvene i tehnične nauke. Također, predstavljena je i okvirna finansijska projekcija troškova koji su potrebni za izvođenje predloženih modela studentske prakse.

PRIJEDLOZI MODELA ZA BIH

KRITERIJI	NAUČNE OBLASTI			
	DRUŠTVENE NAUKE		TEHNIČKE NAUKE	
	Prijedlog za model	Obrazloženje/EU preporuke	Prijedlog za model	Obrazloženje/EU preporuke
Obavezna vs. dobrovoljna praksa	<p>Uspostaviti praksu.</p> <p>Visokoškolska institucija da odredi obaveznost prakse, te reguliše Pravilnicima univerziteta/ fakulteta u skladu sa NPP.</p>	<p>Većina studenata podržava uvođenje obavezne prakse, poslodavci i akademska zajednica su za procjenu u svakom slučaju.</p> <p>Definisati Pravilnicima i drugim internim aktima univerziteta/ fakulteta koje se sve aktivnosti mogu smatrati praksom i obuhvatiti bodovanjem.</p>	<p>Uspostaviti praksu.</p> <p>Visokoškolska institucija da odredi obaveznost prakse, te reguliše Pravilnicima univerziteta/ fakulteta u skladu sa NPP.</p>	<p>Iskustva i prakse EU zemalja uglavnom predviđaju uspostavljanju obavezne prakse za tehničke nauke.</p> <p>Stavovi o obaveznosti su podijeljeni. Studenti, veći broj poslodavaca i predstavnika akademske zajednice podržavaju obaveznu praksu, dok jedan manji broj poslodavaca i akademske zajednice smatra da treba vršiti procjenu u skladu sa potrebama tržišta i procjene visokoškolskih institucija.</p>
Postojanje pisanog sporazuma o praksi	Obavezno.	Urediti pravilnikom na nivou univerziteta/ fakulteta.	Obavezno.	Urediti pravilnikom na nivou univerziteta/ fakulteta.

<p>Načini definisanja ciljeva učenja i osposobljavanja tokom prakse</p>	<p>Svrha prakse je edukacija i spada u obrazovni proces.</p> <p>Ciljevi propisani NPP.</p>	<p>Okvir prakse utvrđuje univerzitet Pravilnikom, a detalje i konkretan plan svake pojedine prakse dogovora i usklađuje koordinator/ predmetni nastavnik u saradnji sa mentorom u kompaniji.</p>	<p>Svrha prakse je edukacija i spada u obrazovni proces.</p> <p>Ciljevi propisani NPP.</p>	<p>Okvir prakse utvrđuje univerzitet Pravilnikom, a detalje i konkretan plan svake pojedine prakse dogovora i usklađuje koordinator/ predmetni nastavnik u saradnji sa mentorom u kompaniji.</p>
<p>Odgovorna lica u procesu provođenju prakse</p>	<p>Koordinator /predmetni nastavnik na visokoškolskoj ustanovi koji prati provođenje prakse i konačno je verifikuje.</p> <p>Mentor na nivou kompanije u kojoj se provodi praksa.</p>	<p>Ne primjenjuju se odredbe radnog prava (dio je obrazovnog sistema).</p> <p>Lista kompanija/ institucija za praksu dostupna na visokoškolskoj ustanovi (uspostavljena saradnja kompanija/ institucija i visokoškolskih institucija).</p>	<p>Koordinator / predmetni nastavnik na visokoškolskoj ustanovi koji prati provođenje prakse i konačno je verifikuje.</p> <p>Mentor na nivou kompanije u kojoj se provodi praksa.</p>	<p>Ne primjenjuju se odredbe radnog prava (dio je obrazovnog sistema).</p> <p>Lista kompanija/ institucija za praksu dostupna na visokoškolskoj ustanovi (uspostavljena saradnja kompanija/institucija i visokoškolskih institucija).</p>
<p>Mentor u kompaniji</p>	<p>Neophodno je da ima univerzitetsku diplomu.</p> <p>Dobar balans profesionalnog iskustva i motivacije.</p>	<p>Definisati neke od vidova stimulacije za mentora zbog dodatnog angažmana.</p>	<p>Poželjno je da ima univerzitetsku diplomu.</p> <p>Izuzetak IT sektor, mentor ima potrebno iskustvo, znanje i vještine, neovisno o stepenu obrazovanja.</p> <p>Dobar balans profesionalnog iskustva i motivacije.</p>	<p>Definisati neke od vidova stimulacije za mentora zbog dodatnog angažmana.</p>
<p>Troškovi</p>				

Naknada za studente tokom trajanja prakse	Nije predviđena.	Diskreciono pravo poslodavca (shodno relevantnim zakonskim propisima).	Nije predviđena.	Diskreciono pravo poslodavca (shodno relevantnim zakonskim propisima).
Posebni troškovi (troškovi za topli obrok i prevoz)	Nije predviđeno.	Diskreciono pravo poslodavca (shodno relevantnim zakonskim propisima).	Nije predviđeno.	Diskreciono pravo poslodavca (shodno relevantnim zakonskim propisima).
Osiguranje				
Zdravstveno osiguranje	Obavezno.	Pokriveno već sistemom (u procesu redovnog studiranja).	Obavezno.	Pokriveno već sistemom (u procesu redovnog studiranja).
Osiguranje od nesreće na radu	Obavezno.	Plaća ga student/poslodavac (uglavnom ove troškove snosi poslodavac)	Obavezno	Plaća ga student/poslodavac (uglavnom ove troškove snosi poslodavac)
Razumno trajanje prakse	Trajanje 150 sati. Provođenje u jednom ili u više dijelova (u skladu sa planom prakse).	Veliki broj studenata i ograničen broj kompanija/institucija za obavljanje prakse.	Minimalno 150 sati a maksimalno 300 sati. Provođenje u jednom ili u više dijelova (u skladu sa planom prakse).	Period trajanja prakse definisati Pravilnicima univerziteta/fakulteta. Manji broj studenata, interes i potreba za praksom, više kompanija (Naročito IT sektor).
Početak prakse	Ne može započeti prije upisa u III semestar. (2. godina fakulteta)	Praksa se provodi jednom u toku studija i u skladu sa NPP.	Ne može započeti prije upisa u III semestar (2. godina fakulteta).	Praksa se provodi jednom u toku studija i u skladu sa NPP.
Produženje prakse	Praksa ne može trajati duže od 150 sati, inače zahtjeva promjenu statusa studenta u kompaniji.	Studentska praksa ne smije doprinijeti zloupotrebi studenata kao jeftine radne snage.	Praksa ne može trajati duže od 300 sati, inače zahtjeva promjenu statusa studenta u kompaniji.	Studentska praksa ne smije doprinijeti zloupotrebi studenata kao jeftine radne snage.
Prekid prakse	Definisani kriteriji kada se praksa može prekinuti.	Mogućnost promjene kompanije jednom u toku trajanja prakse.	Definisani kriteriji kada se praksa može prekinuti.	Mogućnost promjene kompanije jednom u toku trajanja prakse.

Praćenje prakse	Student redovno vodi dnevnik prakse koji ovjerava mentor u kompaniji.	Konačnu verifikaciju dnevnika prakse vrši koordinator/predmetni nastavnik Preporuka je da student potpiše izjavu o zaštiti podataka/izjavu o tajnosti.	Student redovno vodi dnevnik prakse koji ovjerava mentor u kompaniji.	Konačnu verifikaciju dnevnika prakse vrši koordinator/predmetni nastavnik Preporuka je da student potpiše izjavu o zaštiti podataka/izjavu o tajnosti.
Priznavanje prakse	Šest (6) ECTS bodova.	Poslodavac izdaje potvrdu/certifikat o uspješno završenoj praksi sa opisom zadataka i aktivnosti.	Minimalno šest (6) ECTS bodova (150 sati prakse) ili više ovisno o trajanju prakse.	Poslodavac izdaje potvrdu/certifikat o uspješno završenoj praksi sa opisom zadataka i aktivnosti.
Zahtjevi transparentnosti	Prakse se objavljuju putem: specijalizovane web stranice, web stranica fakulteta i web stranica kompanija.	Definisani tehnički i kadrovski kriteriji za kompanije koje provode praksu .	Prakse se objavljuju putem: specijalizovane web stranice, web stranica fakulteta i web stranica kompanija.	Definisani tehnički i kadrovski kriteriji za kompanije koje provode praksu.

MODEL PRAKSE ZA DRUŠTVENE NAUKE I MODEL PRAKSE ZA TEHNIČKE NAUKE

Prijedlozi modela prakse za društvene i tehničke nauke izrađeni su u skladu sa EU preporukama, dobrim iskustvima zemalja koje su analizirane kao studije slučaja (case study), te uvažavajući u najvećoj mogućoj mjeri preporuke svih učesnika na osmodnevnim radionicama koje su provedene u okviru razvijanja ove studije. Naravno, teško je sačiniti jedinstvene i u potpunosti usaglašene modele za ove dvije naučne discipline obzirom na različite interesne grupe iz kojih učesnici dolaze (studenti, poslodavci, akademska zajednica). Ipak, u konačnici je postignut izuzetno visok stepen usaglašenosti u pogledu većine kriterija koji proizilaze iz EU preporuka, a ondje gdje to nije bilo moguće, ostavljena je mogućnost visokoškolskim ustanovama i drugim akterima u oblasti visokog obrazovanja da to regulišu Pravilnicima ili drugim internim aktima i zakonskim propisima. Stoga, jedina bitna razlika između ova dva predložena modela ogleda se u pogledu kriterija koji se odnosi na trajanje prakse i mentora u kompaniji/instituciji u kojoj se provodi praksa.

Model prakse za društvene nauke:

- ▶ Preporučeno je trajanje prakse od 150 sati (6 ECTS bodova)
- ▶ Mentor u kompaniji/instituciji u kojoj se provodi praksa mora imati najmanje univerzitetsko obrazovanje

Model prakse za tehničke nauke:

- ▶ Preporučeno je trajanje prakse od minimalno 150 sati (6 ECTS bodova) uz mogućnost da se Pravilnicima univerziteta/fakulteta odredi i duže trajanje prakse, zbog specifičnosti i prirode posla u ovom sektoru (naročito IT sektor) na maksimalno do 300 sati (uz odgovarajući veći broj ECTS bodova).
- ▶ U slučajevima prakse koja se provodi u IT sektoru poželjno je, ali nije uslov, da mentor ima univerzitetsko obrazovanje

Iz tog razloga, ova dva modela praksi su predstavljena zajedno u nastavku teksta.

Obavezna vs. dobrovoljna praksa

Potrebno je uspostaviti praksu tokom studiranja za sve studente u BiH te svaka visokoškolska institucija može odrediti da li će praksa biti obavezna i dobrovoljna. Obaveznost kao i vrsta prakse bi trebala biti regulirana pravilnicima univerziteta/fakulteta i usklađena sa NPP, te pratiti stanje na tržištu rada. Također, potrebno je definirati sve moguće aktivnosti koje visokoškolska ustanova može priznati kao praksu. Ovo je posebno važno za sektor društvenih nauka zbog znatno većeg broja studenata u ovoj oblasti u odnosu na prilike za obavljanje prakse. Suprotno tome, broj studenata na tehničkim naukama je znatno manji, a prilike za obavljanje prakse, naročito kada je u pitanju IT sektor, su znatno veće. Također, iskustva zemalja EU uglavnom govore u prilog obavezne studentske prakse za tehničke nauke.

Postojanje pisanog sporazuma o praksi

Potrebno je definirati obavezu visokoškolske ustanove da potpiše sporazum s kompanijom u kojoj će studenti obavljati prakse. Ukoliko kompanija nema Sporazum o saradnji za provođenje studentske prakse sa visokoškolskom ustanovom, a prima studente na praksu, onda se ova praksa može prihvatiti ukoliko je odobrena od strane koordinatora programa/predmetnog nastavnika.

Načini definisanja ciljeva učenja i osposobljavanja tokom prakse

Primarna svrha prakse je dopuna teorijske, univerzitetske edukacije te omogućava studentima da upoznaju radno okruženje profesije za koju se školuju. Ciljevi, sadržaj i trajanje obavezne prakse trebaju biti određeni nastavnim planom i programom. Detaljan plan prakse i radni zadaci koje student obavlja tokom prakse trebaju se dogovoriti prije početka prakse. Plan se utvrđuje u saradnji sa mentorom u kompaniji i predmetnim nastavnikom/koordinatorom prakse na visokoškolskoj ustanovi.

Procedura za uspješno provođenje prakse

Studentska praksa se smatra edukacijom i na nju se ne primjenjuju odredbe radnog prava, poput: godišnjeg odmora, kontinuirane isplate plate, zakona o zaposlenima ili kolektivnog ugovora. Prije početka prakse, preporučeno je da student potpiše izjavu o zaštiti podataka u skladu sa poslovnom politikom i pravilima kompanije u kojoj se obavlja praksa.

Ispred visokoškolske ustanove potrebno je pravilnicima univerziteta definisati ulogu, prava i obaveze svih aktera koji su ključni za provođenje prakse tokom studija:

- ▶ Na nivou univerziteta/fakulteta poželjno je odrediti osobu ili ured čiji zadatak je da uspostavlja saradnju i ugovara sporazume sa kompanijama za obavljanje studentske prakse, te da prati i unaprjeđuje odnose univerziteta i kompanija.
- ▶ Na nivou individualne prakse za studenta neophodno je uspostaviti koordinatora prakse/predmetnog nastavnika čija odgovornost je da predloži okvirni plan prakse u skladu sa NPP i u saradnji sa mentorom u kompaniji. Koordinator prakse/predmetni nastavnik je odgovoran da studenti pohađaju praksu na prethodno utvrđeni način. Visokoškolska ustanova može svojim internim aktima utvrditi na koji način će se vrjednovati angažman predmetnog nastavnika programa koji vodi praksu određenog broja studenata, odnosno nastavnog opterećenja nastavnika (obračun sati nastavne norme).
- ▶ Na nivou kompanije potrebno je odrediti mentora koji bi mogao voditi maksimalno 10 studenata. Odgovornost mentora je da održava saradnju sa predmetnim nastavnikom/kordinatorom, da predlaže unaprjeđenje prakse, pregleda i odobrava dnevnik prakse koji popunjava student i potpisom dnevnika potvrđuje da je praksa provedena i uspješno okončana. Konačno provedenu praksu verifikuje predmetni nastavnik.

Kriteriji za kompanije koje mogu pružati usluge prakse su definirani na nivou visokoškolskih ustanova. Praksa za društvene i tehničke nauke treba se obaviti u kompaniji koja djeluje u oblasti koja je srodna/povezana za oblast koju student

studira. Kompanija mora biti u mogućnosti da podrži praktične zadatke sa tehničkim sadržajem u skladu sa studijskim programom, te je važno i poželjno da je kompaniju odobrila visokoškolska ustanova u skladu sa definisanim kriterijima.

Kriteriji za mentora, bi trebali uključiti univerzitetsku diplomu ili potrebno iskustvo i vještine za obavljanje konkretnog posla, te balans iskustva i motivacije za rad sa studentima. Potrebno je preporučiti načine stimulacije za mentora, s tim što su oni diskreciono pravo poslodavca: slobodni dani i/ili edukacija po izboru mentora.

Naknada tokom trajanja prakse

Isplaćivanje naknade studentu tokom prakse nije obavezna i može biti diskreciono pravo poslodavca, a uvažavajući relevantne zakonske propise.

Troškovi provođenja prakse

Poslodavci bi imali diskreciono pravo da studentima nadoknade stvarne troškove za prevoz i prehranu u toku prakse, shodno relevantnim zakonskim propisima. Istovremeno, nadležne institucije bi trebale osigurati podršku za kompanije koji organiziraju studentske prakse, posebno za mala i srednja preduzeća.

Zdravstveno osiguranje i osiguranje od nesreće na radu

Svi studenti trebaju imati pokriveno zdravstveno osiguranje prema nekom od zakonskih osnova, a svi redovni studenti imaju regulisano zdravstveno osiguranje. Također, trebaju da imaju pokriveno i osiguranje od nesreće na radu koje je posebno važno za obavljanje prakse. Ova vrsta osiguranja treba biti uplaćena prilikom stupanja na praksu u skladu sa relevantnim zakonskim propisima.

Trajanje prakse

Praksa, ukoliko je obavezna, na svim fakultetima društvenih nauka treba trajati 150 sati (mjesec dana).

Praksa, ukoliko je obavezna, na svim fakultetima tehničkih nauka treba trajati minimalno 150 sati (mjesec dana), maksimalno 300 sati (dva mjeseca). Praksa u kompaniji obavlja se jednom u toku studijskog ciklusa i ne bi trebala početi prije upisa studenta u drugu godinu studija, a može biti raspoređena tokom vremena studiranja.

Produženje i prekid prakse

Pravilnicima na nivou visokoškolskih ustanova trebalo bi biti uređeno pitanje opravdanih razloga prekida prakse, te koje su implikacije prekida. Praksu bi mogli prekinuti i student i kompanija, te bi o tome trebalo da budu informisani koordinatori na visokoškolskoj ustanovi i mentor u kompaniji. Koordinator prakse ispred institucije su zaduženi da vrše nadzor opravdanih ili drugih razloga za prekid prakse. Student bi trebao imati pravo jednom prekinuti obavljanje prakse u kompaniji uz navođenje razloga za prekid.

Mogućnost produženja prakse trebala bi se ostvariti kroz dobrovoljne programe prakse koji nisu dio plana i programa studija. U svakom slučaju, treba se voditi računa da se izbjegne zloupotreba studenta kao jeftine radne snage.

Priznavanje prakse

Programi prakse trebaju biti priznati sa minimalno 6 (šest) ECTS bodova za 150 sati. Preporuka je da se ECTS bodovi za praksu dodaju postojećem broju bodova koji su propisani za svaki od studijskih ciklusa.

Dobrovoljni programi prakse bi trebali također biti priznati, u zavisnosti od univerziteta i studijskog programa. Visokoškolska ustanova bi u dodatku diplomi uključila sve relevantne informacije o sadržaju i obavljanju prakse.

Kompanija bi trebala izdati potvrdu/certifikat svakom studentu koji uspješno završi praksu. Potvrda/certifikat bi trebao da sadrži sve informacije o sadržaju prakse koju je student završio te bi se mogao koristiti kao svojevrsna preporuka prilikom traženja prvog radnog mjesta. Visokoškolska ustanova će pravilnicima ili drugim internim dokumentima donositi odluku o priznavanju određenih aktivnosti kao studentske prakse, kao npr. individualna/grupna

praksa kod poslodavca, prethodno radno iskustvo u struci, takmičenja, praksa izvan BiH, specifične stručne radionice i sl.

Zahtjevi transparentnosti

Potrebno je pravilnicima institucija utvrditi da se na web stranicama univerziteta ili fakulteta objavljuju informacije o dostupnoj praksi u kompanijama te da u sistemu visokoškolske ustanove postoji lista kompanija koje su ispunile kriterije za obavljanje studentske prakse.

Potrebno je omogućiti studentu da sam predloži kompaniju za praksu koja nije na postojećoj listi, s tim da visokoškolska ustanova, odnosno koordinator prakse/predmetni nastavnik u svakom konkretnom slučaju donosi odluku da li kompanija ispunjava kriterije da kod nje student obavi praksu.

U cilju osiguranja transparentnosti i jednakog pristupa praksi, potrebno je da postoji period prijave za praksu, te da važi pravilo da prvi koji se prijave imaju i prvi pravo izbora kompanije. Institucije koje imaju mogućnost mogu proces prijave organizovati online.

PRIJEDLOG OKVIRNOG FINANSIJSKOG MODELA

U nastavku je predstavljen prijedlog okvirnog budžeta za finansiranje studentske prakse kod poslodavca. Struktura troškova je predstavljena gradacijski, pokrivanje neophodnih troškova (osiguranja od nesreće i zdravstvenog osiguranja) i posebnih troškova (toplog obroka i prevoza za studente). S obzirom da nisu bili dostupni podaci o broju redovnih studenata te studenata koji obnavljaju svaku od godina nije bilo moguće napraviti kumulativnu financijsku projekciju za cjelokupnu populaciju studenata u BiH. Iz tog razloga predstavljeni su podaci po studentu.

Broj studenata u 2019. godini¹:

- ▶ Ukupan broj studenata upisanih na visokoškolske ustanove u BiH je: 87.548²
- ▶ Broj studenata upisanih u drugu i treću godinu studija: 38.771³

Broj poslovnih subjekata u 2019. godini:

- ▶ Ukupan broj registrovanih poslovnih subjekata u FBiH: 60.794⁴,

Ovaj broj uključuje i dijelove poslovnog subjekta registrovane na drugoj lokaciji (npr. Sjedište Binga je u Tuzli, ali ima prodavnice i kancelarije registrovane u cijeloj BiH).

- ▶ Ukupan broj registrovanih poslovnih subjekata u RS: 32.376⁵

Ovaj broj uključuje i dijelove poslovnog subjekta registrovane na drugoj lokaciji.

Prikazani brojevi za oba BiH entiteta, FBiH i RS ne uključuju obrte, odnosno samostalne poduzetnike.

Neophodni troškovi za uvođenje studentske prakse

1. Troškovi osiguranja od nezgode na radu:

Cijena osiguranja od nezgode na radu na godišnjem nivou za fizička lica u BiH zavisi od starosti osiguranika i vrste posla koji će osoba obavljati te je u slijedećem rasponu:

- ▶ 23 KM (Winer osiguranje)
- ▶ 40 KM (Sarajevo osiguranje)
- ▶ 60 KM (UNIQUA)
- ▶ 120 KM (Euroherc osiguranje)

Dostupno je i grupno osiguranje od nezgode na radu prema slijedećim propozicijama:

- ▶ 6 KM po osobi ukoliko se osigurava više od 10 osoba (Sarajevo osiguranje)
- ▶ 7.5 KM po osobi ukoliko se osigurava manje od pet osoba (Sarajevo osiguranje)
- ▶ od 3 KM do 12 KM po osobi ovisno o vrsti povrede za koju se plaća osiguranje (Uniqua osiguranje)
- ▶ od 5 KM do 15 KM po osobi ovisno o vrste povrede za koju se plaća osiguranje (Grawe osiguranje)

2. Troškovi zdravstvenog osiguranja:

Troškovi zdravstvenog osiguranja nisu relevantni jer su svi studenti osigurani već po nekom osnovu.

¹ Broj studenata u BiH prati Agencija za statistiku BiH

² Agencija za statistiku BiH, Bilten visoko obrazovanje 2019. godina. http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2019/EDU_05_2018_Y2_0_BS.pdf

³ Agencija za statistiku BiH, Bilten visoko obrazovanje 2019. godina. http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2019/EDU_05_2018_Y2_0_BS.pdf

⁴ Broj studenata u BiH prati Agencija za statistiku BiH

⁵ https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/godisnjak/2019/04reg_2019.pdf

Presjek troškova po jednom studentu mjesečno

Neophodni troškovi					
Vrsta troška	Dnevni iznos	Mjesečni iznos	Student	Poslovni subjekt	Budžet
Zdravstveno osiguranje	n/a	n/a			x
Osiguranje od nesreće za godinu dana		6 KM -120 KM	x		
Ukupno		6 KM-120 KM			

ZAKLJUČAK

Moguće je zaključiti da bi se studentska praksa u Bosni i Hercegovini mogla sistemski uvesti uz pokrivanje neophodnih troškova koji su definisani i kroz EU preporuke.

Neophodni troškovi ne podrazumijevaju izdvajanje sredstava iz budžeta ili plaćanje troškova od strane poslodavaca i visokoškolskih ustanova jer trošak osiguranja od nesreće snose studenti, a može ga platiti i poslodavac ukoliko tako odluči.

Mada je osiguranje od nezgode na radu neophodnan uslov uvođenja praktične nastave u programe visokog obrazovanja, s obzirom na ukupan broj studenata u BiH, preporuka bi bila da se sa odgovarajućim osiguravajućim kućama dogovori niža cijena po studentu te da visokoškolska institucija sklopi poseban sporazum sa izabranim osiguravajućim kućama u cilju osiguravanja povoljnijih uslova osiguranja za studente.

POSEBNI TROŠKOVI

U ove troškove su ubrojani neophodni troškovi koje student ima tokom obavljanja prakse i tu su uključeni troškovi jednog obroka i prevoza.

3. Troškovi za topli obrok:

Dnevni iznos za topli obrok prema regulativi FBiH⁶ iznosi 0.5% do 1% prosječne plate u FBiH, dok je prema regulativi u RS dnevni iznos za topli obrok 0.75% od prosječne plate u RS. Prijedlog troška za obrok tokom obavljanja studentske prakse je minimalni iznos za topli obrok definisan regulativom u BiH koji iznosi 0.5% prosječne plate.

Mada se navedena FBiH i RS regulativa ne odnosi na studente na studentskoj praksi jer oni nisu u radnom odnosu, odredbe u vezi plaćanja troškova toplog obroka mogu biti propisane zakonima o visokom obrazovanju ili uključene kao preporuka u pravilnike visokoškolskih institucija.

- ▶ Iznos prosječne neto plate za FBiH je u januaru 2020 iznosio: 958 KM⁷
- ▶ Iznos prosječne neto plate za RS je u januaru 2020 iznosio: 914 KM⁸

Dnevni iznos za topli obrok po studentu ili osiguran obrok u restoranu poslovnog subjekta: 4.5 KM/danu/studentu.

Mjesečni iznos po studentu za prosjek za 20 radnih dana: 90 KM

4. Troškovi za prevoz:

- ▶ Prevoz 0.15% od cijene BMB benzina/kilometru⁹ ili
- ▶ Mjesečna karta za javni prevoz u FBiH: 20 KM¹⁰
- ▶ Mjesečna karta za javni prevoz u RS: 40 KM¹¹

Prosječno po student/mjesecu: 20 - 40 KM

⁶ http://www.sindikato.ba/images/DOKUMENTI/08_Opci-kolektivni-ugovor-za-teritoriju-Federacije-BiH.pdf

⁷ <http://fzs.ba/index.php/publikacije/saopcenjapriopcenja/trziste-rada-zaposlenost-nezaposlenost-i-place-2/>

⁸ https://www.rzs.rs.ba/front/article/4177/?left_mi=None&up_mi=&add=None

⁹ <http://www.pufbih.ba/v1/public/upload/zakoni/18b1d-uredba-o-naknadama-troskova-za-sluzbena-putovanja2.pdf>

¹⁰ GRASova za redovne studente 20 KM

¹¹ http://www.banjaluka.rs.ba/wp-content/uploads/2018/03/Cjenovnik_01_03_2018.pdf

Presjek troškova po jednom studentu mjesečno

Posebni troškovi					
	Dnevni iznos	Mjesečni iznos	Student	Poslovni subjekt	Budžet
Topli obrok	4.5 KM	90 KM		x	
Prevoz		20 – 40 KM		x	
Ukupno		110 – 130 KM			

ZAKLJUČAK

Posebni troškovi predstavljaju više od neophodnog minimuma troškova za uvođenje modela prakse u Bosni i Hercegovini. Ukoliko bi se stvorili uslovi, ovi troškovi bi se mogli pokriti prema predloženim kategorijama.

SLOVENIJA

Slovenija nema definisan jedinstven sistem po kojem je uređena studentska praksa. U posljednjih deset godina dosta je pažnje posvećeno ovom segmentu obrazovanja i svaka institucija je definisala svoja pravila. U ovom pregledu analizirani su pravilnici Univerziteta u Ljubljani, Fakulteta za menadžment na Univerzitetu Primorska, Fakulteta za informacione studije, Fakulteta za organizacijske nauke sa Univerziteta Novo Mesto, Fakulteta primjenjenih društvenih nauka na Univerzitetu u Novoj Gorici kao i Fakulteta društvenih nauka u Ljubljani.

Kriterij: Obavezna vs. dobrovoljna praksa

U Sloveniji praksa može biti obavezna i dobrovoljna u zavisnosti od nastavnog plana i programa.

Kriterij: Sklapanje pisanog ugovora o praksi

Ugovor o praksi u pravilnicima visokoškolskih institucija nije posebno definisan. Uglavnom su definisane obaveze fakulteta, poslodavca i studenata.

Samo je Fakultet društvenih nauka u Ljubljani ugovor o praksi izuzeo iz pravilnika kao samostalan. Ugovor se zaključuje između poslodavca, univerziteta i studenta i reguliše međusobne odnose, prava i obaveza stranaka u realizaciji studentske prakse. Ugovor definiše period trajanja studentske prakse te su neke od obaveza ugovornih strana:

Fakultet:¹ (1) da upozna studenta koji se upućuje na praksu sa odredbama ovog ugovora; (2) da čuva odgovarajuću dokumentaciju o izvođenju studentske prakse; (3) da u okviru svakog studijskog programa odredi mentora/savjetnika koji je ujedno i koordinator provođenja praktične obuke studenta, koji posreduje između fakulteta i organizacije u kojoj se izvodi praktična obuka; (4) da osigura da se studentu plaćaju doprinosi za osiguranje od invaliditeta za fizičku povredu ili smrtnu štetu koja se desila uslijed

povrede na radu ili profesionalne bolesti, a u skladu sa odredbama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju;

Poslodavac:² (1) da u skladu sa ovim ugovorom osigura kvalitet i propisano provođenje praktične obuke; (2) da praktičnu obuku izvršavaju profesionalna i stručna lica; (3) da se student upozna sa propisima o bezbjednosti i zdravlju na radu, kao i opštim i specifičnim opasnostima i mjerama za zaštitu na radu u toku praktične obuke kao i da, ukoliko je to potrebno, studentu se obezbijedi zaštitna oprema; (4) da obezbijedi da su studenti osigurani od povreda na radu, profesionalnih bolesti u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o zdravstvenom osiguranju; (5) da obezbijedi da student provodi propisano radno vrijeme na praksi; (6) da upozna studenta o obavezama i zadacima koje treba izvršiti; (7) da se omogući predmetnom nastavniku sa fakulteta nadgledanje studentske prakse; (8) da stručno lice u saradnji sa nastavnikom sa fakulteta pruži evaluaciju rada studenta tokom izvođenja studentske prakse;

Student:³ (1) da redovno prisustvuje praksi; (2) da izvršava sve zadatke koje dobije od mentora na praksi kao i koordinatora sa fakulteta; (3) da poštuje sve propise o bezbjednosti i zdravlju na radu, kao i da koristi propisanu zaštitnu opremu; (4) da poštuje tajnost podataka kompanije u kojoj se izvodi praksa; (5) da tokom izvođenja prakse vodi svu neophodnu dokumentaciju i da pri završetku pripremi izveštaj u skladu sa pravilima studijskog programa. Također, ugovorom je definisano da tokom perioda trajanja praktične nastave studenti odgovaraju shodno odredbama Zakona o radu.

Kriterij: Ciljevi učenja i osposobljavanja

Ciljevi i svrha studentske prakse definisani su u svim pravilnicima gdje je glavni cilj da se studentu olakša prelazak sa akademskog školovanja na tržište rada

¹ "Tripartitna pogodba", dostupno na <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/karierni-center/tripartitna-pogodba.doc?sfvrsn=19>

² "Tripartitna pogodba", dostupno na <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/karierni-center/tripartitna-pogodba.doc?sfvrsn=19>

³ "Tripartitna pogodba", dostupno na <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/karierni-center/tripartitna-pogodba.doc?sfvrsn=19>

te da mu se kroz praktičan rad približi profesija za koju se školuje. Student na ovaj način ima priliku da znanja i sposobnosti koje je dobio proučavanjem teorije, većinom u odvojenim disciplinama, primijeni u praksi. Pri tom bi trebalo da stekne uvid u tehnička, organizacijska, ekonomska i socijalna dešavanja i njihovu uzajamnu povezanost u kompanijama, odnosno institucijama. Stručna praksa ima za cilj da unaprijedi sposobnost studenta za uspješnu primjenu stručnih i naučnih saznanja i metoda u datim praktičnim situacijama, kao i da doprinese intenzivnijem povezivanju teorije i prakse.

Kriterij: Određivanje mentora/koordinatora

U pravilnicima koji su razmatrani ovaj Kriterij je naglašen i definisan posebnim članom. Definirano je da dekan fakulteta određuje koordinatora ispred insitucije koji će biti organizator stručne prakse studentima. Također, određuje se mentor i kod poslodavca a njegova dužnost je da vodi studenta tokom prakse. Mentor na fakultetu je dužan da pregleda i ovjeri dnevnik prakse studentima. Mentor na fakultetu i mentor na radnom mjestu moraju biti u kontaktu.

Obaveza mentora na radnom mjestu je definisana pravilnikom:⁴

- ▶ poznavanje nastavnog plana prakse i obezbjeđivanje njene realizacije;
- ▶ prenošenje stručnog znanja i vještina studentima;
- ▶ organizacija adekvatnog radnog okruženja za studente na praksi;
- ▶ vođenje evidencije dolaska studenta na praksu kao i evidencija zapažanja rada studenta na praksi;
- ▶ uljudan odnos prema studentima;
- ▶ u slučaju bilo kakvog problema sa studentima na praksi odmah obavijestiti mentora na fakultetu;
- ▶ nakon završetka prakse ovjerava potvrdu o uspješnom završetku prakse koja je obavezna u sklopu dokumentacije o radnoj praksi.

Pravilnik na Univerzitetu u Novom Mestu, pored ovih obaveza, naglasio je da mentor na radnom mjestu mora posjedovati najmanje univerzitetsku diplomu.

Kriterij: Radni uslovi na praksi

Ovaj kriterij nije definisan detaljno u svim analiziranim pravilnicima. U pravilniku na Univerzitetu u Novom Mestu najpreciznije su definisani uslovi rada za studente tokom vršenja prakse: da se praksa održava u prostorijama kompanije; radna obaveza studenta tokom praktičnog rada ne može biti veća od četrdeset sati sedmično; radni dan traje osam sati, a s obzirom na specifičnosti rada može trajati i duže; početak radnog dana je obično između 6 i 8 sati uz 30 minuta pauze; student mora biti adekvatno i propisno odjeven prema standardima izvođača prakse. Po pravilu se praksa izvodi u roku koji je predviđen studijskim programom te se izuzetno, ali samo uz saglasnost studenta i mentora na fakultetu, može obavljati tokom predavanja ili tokom ispitnih perioda.

Ukoliko student iz opravdanih razloga propusti do dva sata prakse, može se - ako to priroda posla dopušta - odmah uključiti u posao te student mora nadoknaditi propušteno vrijeme. Ako student propusti više od dva sata, onda se praksa održava u drugom terminu koji mentor na radnom mjestu odredi. Razumni razlozi za odsustvovanje su, bolest, smrt u porodici i druge nepredvidive opravdane okolnosti, te o opravdanosti razloga odlučuju mentori. Ako planirana vrsta prakse nije izvedena zbog nepredviđenih događaja, ona se odlaže na datum koji odredi mentor.⁵ Mentori i student odgovorni su za direktno provođenje prakse.

Kriterij: Naknada

Naknada za studente tokom obavljanja studentske prakse nije precizno definisana. Na nekim univerzitetima je utvrđena posebnim članom u pravilniku prema kome poslodavac može, u zavisnosti od dogovora sa fakultetom, refundirati studentu troškove prevoza i obroka. Tamo gdje se posao obavlja na terenu ili u preseljenim jedinicama, prevoz organizuje poslodavac. Posebno je naglašeno da poslodavac može, u zavisnosti od dogovora, obezbijediti studentu nagradu nakon završene prakse. Na ostalim univerzitetima, poput Primorskog

⁴ Član 49 Statuta Novog Univerziteta/Pravila o primeni studijske prakse/Član 9

⁵ Pravilnik o izvođenju delovne prakse na Fakultetu informacionih studija u Novom Mestu, Član 12 i Član 13

kao i Fakultetu društvenih nauka u Ljubljani ova stavka nije definisana.

Kriterij: Zdravstveno osiguranje/osiguranje od nesretnog slučaja

Ovaj kriterij je utvrđen u svim pravilnicima. Na nekim, poput Fakulteta društvenih nauka ovo je definisano ugovorom između poslodavca, fakulteta i studenta. Na ostalim univerzitetima u Sloveniji, koji su bili dio istraživanja, ovaj kriterij je definisan posebnim članovima u kojima je precizno objašnjeno da student mora da bude osiguran tokom praktičnog rada u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju.

Kriterij: Razumno trajanje

Trajanje stručne prakse zavisi od plana i programa fakulteta. Univerzitet u Novom Mestu u svom pravilniku posebnim članom je precizirao da praksa traje 360 sati ili 45 radnih dana. Ovaj Univerzitet je također definisao da priznaje stručnu praksu studentima koji imaju radno iskustvo i to minimum 6 mjeseci kod jednog poslodavca. Fakultet društvenih nauka u svom pravilniku nije precizirao obavezno trajanje stručne prakse, dok na Fakultetu za menadžment stručna praksa traje 160 sati ili kontinuirano tokom 4 sedmice.

Kriterij: Određeni uslovi za produženje prakse

Produženje prakse nije definisano u pravilnicima. Među uslovima rada je naglašeno da se praksa može produžiti iz dva razloga: ukoliko student nije zadovoljio kriterije tokom praktičnog rada i ima negativna zapažanja od strane mentora prakse, te ukoliko je neopravdano odsustvovao sa prakse, te je dužan da nadoknadi neophodne časove provedene na radnom mjestu.

Kriterij: Dopuštenost prekida prakse

Prekid prakse može da se desi iz više razloga. Fakultet društvenih nauka u Ljubljani u Ugovoru o praksi je u sklopu jednog od članova definisao da praksu može prekinuti poslodavac i student, dok koordinatori daju mišljenje o opravdanosti prekida prakse. Univerzitet u Novom Mestu, kao i u Primorskoj u svojim

pravilnicima su definisali opravdane razloge za prekid prakse: bolest, smrt u porodici i druge nepredvidive opravdane okolnosti.

Kriterij: Odgovarajuće priznanje prakse

Svi univerziteti čiji su pravilnici razmatrani u istraživanju, definisali su posebnim članom priznavanje stručne prakse studentima. Također, studenti koji već imaju radno iskustvo podnose zahtjev o priznavanju stručne prakse posebnoj komisiji koja se formira u sklopu fakulteta. Pri podnošenju zahtjeva neophodno je da dostave sve certifikate kojim potvrđuju da su na radnom mjestu kod poslodavca proveli duže od šest mjeseci, te neki univerziteti zahtjevaju čak do godinu dana specifičnog iskustva kod poslodavca.

Kriterij: Transparentnost

Ovaj kriterij je naveden u Pravilniku Fakulteta za menadžment, Univerziteta Primorska te je definisano da fakulteti objavljuju informacije o studentskoj praksi na internet portalu "e-učionica". Preko tog portala studentima je omogućeno da saznaju sve o izvođenju studentske prakse, ponuđenim mjestima i načinu prijave. Također, koordinator stručne prakse organizuje posebne radionice povodom održavanja prakse, na kojima je obavezno prisustvo studenata kao i predstavnika kompanija u kojima studenti mogu da realizuju svoju praksu. Drugi fakulteti nisu precizirali ovu stavku u svojim pravilnicima. Postoje studentski portali koji pružaju studentima uvid u otvorena mjesta za praksu u različitim kompanijama. Studentima je data mogućnost da sami predlože kompaniju za obavljanje prakse, ali je koordinator dužan da tu praksu odobri.

DANSKA

Mnogi fakulteti u Danskoj nude programe za dugoročnu ili kratkoročnu praksu u kompanijama te ona može biti obavezna ili dobrovoljna. Unaprijeđenje sistema visokog obrazovanja u Danskoj je dijelom provedeno u svrhu pružanja praktične obuke koja zadovoljava potrebe za kvalificiranom radnom snagom u privatnom i javnom sektoru. Prema izmijenjenim zakonskim okvirima programi prakse trebali bi osigurati da su studenti kvalificirani za obavljanje praktičnih poslovnih zadataka iz predmetne struke,

ali i da su kvalificirani za daljnje obrazovanje⁶.

Kriterij: Obavezna vs. dobrovoljna praksa

Obavezna praksa je uvedena od 1. augusta 2009. godine za neke programe, u skladu sa donesenim zakonskim okvirom.⁷ U skladu sa zakonom⁸, Ministar obrazovanja utvrđuje pravila o programima prakse, uključujući: 1) trajanje; 2) osiguranje i razvoj kvaliteta; 3) plan i program; 4) upis, testove i ispite, ocjenjivanje i procjenu; 5) primjenu zajedničkog evropskog sistema bodovanja (ECTS); 6) obavezu studenata da učestvuju u obrazovnom procesu. Također, ministarstvo određuje broj mjesta za praksu za svaki program.

Kriterij: Sklapanje pisanog ugovora o praksi

Praksa za studente u Danskoj može biti obavezna i dobrovoljna. S obzirom da je planom i programom uređen sadržaj obavezne prakse ugovor o praksi se češće primjenjuje u slučajevima dobrovoljne prakse. Stoga, ugovor o provođenju prakse nije obavezan u Danskoj, ali je predviđen u pravilnicima univerziteta kao poželjan kako bi se jasnije definisala prava i obaveze svih aktera. Dostupni pravilnici o programima prakse propisuju prava i obaveze fakulteta, poslodavaca i studenata, ali pojedini fakulteti također imaju vlastite modele ugovora za praksu svojih studenata. Ovi ugovori se sklapaju između poslodavaca i studenata, ili na tripartitnoj osnovi između fakulteta, studenta i poslodavca.⁹ Na primjeru tripartitnog modela ugovora Univerziteta Aalborg¹⁰ vide se tipična prava i obaveze svih stranaka uključenih u program prakse:

Univerzitet: 1) odgovoran za program i mora osigurati da su zadaci o kojima se sve tri strane dogovore u skladu sa kvalifikacijama studenta i relevantnog studijskog programa; 2) imenuje koordinatora koji će pomagati studentu u akademskim pitanjima koja su vezana za zadatke prije, tokom i nakon prakse. Koordinator će također biti na raspolaganju poslodavcu i obezbijediti potrebnu dokumentaciju za studenta.

6 Poglavlje 5., stav 2. Zakona o obrazovanju na strukovnim akademijama i programima bakalaureata Danske, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=116203>

7 https://www.workindenmark.dk/~media/Workindenmark/Publikationer/International_Students.ashx

8 Poglavlje 6., stav 22. Zakona o obrazovanju na strukovnim akademijama i programima bakalaureata Danske, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=116203>

9 Project-oriented course (Internship) overview (Pregled prakse na bazi projekata u Danskoj) <https://www.careers.aau.dk/internship/>

10 Dostupno na: <https://www.careers.aau.dk/internship/>

Poslodavac: 1) Prije početka prakse poslodavac će pripremiti program prakse u saradnji sa studentom, sa detaljnim opisom zadataka; 2) osigurati da se studentu dodijeli kontakt osoba u kompaniji koja će biti na raspolaganju studentu za profesionalna i praktična pitanja; 3) osigurati sredstva za pokrivanje troškova prevoza studenta koja su potrebna za izvršavanje zadataka u toku prakse; 4) po završetku prakse, dodijeliti certifikat studentu, kojim će potvrditi trajanje i uspješnost prakse.

Student: 1) pridržavaće se pravila dogovorenih s poslodavcem, poput radnog vremena, radnih zadataka i povjerljivosti; 2) napisati izvještaj o obavljenoj praksi koji će biti dostavljen univerzitetu radi evaluacije. Sadržaj izvještaja može varirati, u zavisnosti od programa studija koji student pohađa.

Kriterij: Ciljevi učenja i osposobljavanja

Okvirni sadržaj i ciljevi programa prakse se uređuje pravilnicima na nivou univerziteta ili u pojedinačnim ugovorima o praksi, a opseg i detalji programa prakse zavise od studijskog programa i vrste prakse. Student i poslodavac na početku prakse razvijaju adekvatan i detaljan program prakse, na osnovu kojeg se definišu očekivanja i radni zadaci tokom trajanja prakse. Iz tog razloga, većina ciljeva programa prakse na nivou univerziteta treba biti dovoljno fleksibilna da omogući studentu i poslodavcu da sklope posebne dogovore u vezi sa zadacima koji odgovaraju objema stranama. Izvještaj studenta na kraju prakse daje uvid u nivo ostvarenja planiranih ciljeva i prati sadržaj prakse tokom njene implementacije.¹¹

Kriterij: Uslovi rada

Uslovi rada nisu uvijek precizno definisani u pravilnicima i ugovorima koji su analizirani. Propisi koji se odnose na ovaj kriterij se najčešće referiraju na generalne standarde i uslove rada koji moraju biti obezbijedjeni za redovne uposlenike. U slučajevima kada je praksa u toku studija obavezni dio plana i programa univerziteta, detaljniji propisi o uslovima rada se usvajaju kroz pravilnike o praksi pojedinačnih univerziteta.¹²

11 https://www.sdu.dk/~media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptremay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

12 Ministarstvo nauke, tehnologije i inovacija: Ministarska uredba o relevantnosti i kvalitet univerzitetskih programa studija i procedurama za odobravanje univerzitetskih studijskih programa.

Tako na primjer, inženjerska praksa mora biti izvedena u javnom ili privatnom sektoru u Danskoj ili u inostranstvu. Kompanija mora biti u mogućnosti da podrži praktične zadatke sa tehničkim sadržajem u skladu sa studijskim programom koji student pohađa. Mada je generalna praksa da student sam traži kompaniju u kojoj će provoditi praksu neke institucije pružaju podršku svojim studentima u tom procesu. Primjera radi, Univerzitet Sjeverne Danske pomaže studentu da nađe odgovarajuću kompaniju, a po sklapanju ugovora i utvrđivanju radnog plana, student se pridržava redovnih uslova rada i pravila kompanije.¹³

Kriterij: Određivanje mentora/koordinatora

Na osnovu internih akata¹⁴ visokoškolske ustanove obavezno imenuju koordinate ispred univerziteta, koji nadziru praksu i pružaju podršku studentima u ovom procesu. Koordinator su predviđeni u pravilnicima univerziteta za provođenje prakse tokom studija, kao i u pojedinačnim ugovorima o praksi. Ovi dokumenti propisuju ulogu i zadatke koordinatora prakse, u opsegu koji zavisi od univerziteta i oblasti studija.¹⁵

Na primjer, u Priručniku za obavljanje prakse Univerziteta Sjeverne Danske u okviru studija za inženjere propisano je da odsjeci fakulteta, čiji studenti apliciraju za praksu, trebaju imenovati pojedinačne koordinate prakse koji dolaze sa fakulteta, u zavisnosti od relevantne oblasti studija¹⁶. Koordinator je zadužen za informisanje poslodavca o prirodi i ciljevima prakse, povezivanje studenta i poslodavca, osigurava da je radni plan studenta u skladu sa ciljevima prakse i da student kroz rad stiče željeni edukativni efekat, kontinuirano komunicira sa studentom tokom prakse i ocjenjuje završni izvještaj o praksi¹⁷. Slično tome, model ugovora o praksi Univerziteta Aalborg propisuje imenovanje koordinatora prakse kao jednu od obaveza univerziteta.¹⁸ U ovom slučaju, koordinator potpisuje ugovor o praksi ispred univerziteta, ali ugovor ne sadrži detaljan opis zadataka i odgovornosti koordinatora.

¹³ https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptremay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

¹⁴ Član 25 Proklamacije o obrazovanju, Univerzitet Aalborg, <https://www.en.aau.dk/research/>

¹⁵ Project-oriented course (Internship) overview (Pregled prakse na bazi projekata u Danskoj) <https://www.careers.aau.dk/internship/>

¹⁶ https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptremay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Model ugovor o praksi Univerziteta Aalborg, dostupno na: <https://www.careers.aau.dk/internship/>

Kriterij: Naknada

Visokoškolske ustanove u Danskoj imaju značajnu finansijsku podršku iz državnog bužeta za programe prakse. Ova finansijska pomoć je usmjerena na univerzitete, studente i poslodavce koji vode programe prakse u vidu subvencija. Zbog toga je pitanje naknada prakse u Danskoj regulirano na specifičan način i zavisi je li praksa obavezna kao na tehničkim fakultetima ili je dobrovoljna kao što je većinom slučaj na fakultetima društvenih nauka.¹⁹

Studenti koji pohađaju programe prakse u toku studija gdje je praksa sastavni dio plana i programa nemaju pravo na naknadu, ali im poslodavac može, na vlastitu inicijativu, dati određeni iznos "džeparca" za uloženi rad. Osnovni razlog za nemogućnost dobijanja naknade ukoliko praksa jeste obavezan dio studijskog programa je činjenica da studenti obavljaju praksu u sklopu određenog predmeta tokom redovne nastave i praksa se završava ispitom. Redovni studenti mogu dobijati državne grantove u toku studija, i samim tim ne mogu za praksu dobijati dodatnu naknadu. Poslodavci mogu nadoknaditi stvarne troškove studentima za prevoz, prehranu i smještaj u toku prakse. Dodatni fleksibilniji uslovi se mogu regulisati ugovorom²⁰. Ovakve odredbe postoje u modelu ugovora Univerziteta Aalborg²¹.

Sa druge strane, studenti tehničkih univerziteta i stručnih programa obuke (uključujući akademije) imaju pravo na osnovnu naknadu. Vlada osigurava subvencije za poslodavce, te poslodavci snose samo polovinu troškova programa prakse, u odnosu na troškove redovnog zaposlenja. Prema podacima Ministarstva obrazovanja, studentima na praksi u studijskim programima stručnog visokog obrazovanja naknade se određuju na osnovu prosječne plate²². Prosječna naknada praktikanta iznosi 30-70% redovne plate radnika.²³

¹⁹ https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_DK.pdf

²⁰ <https://www.careers.aau.dk/internship/>

²¹ Model ugovor o praksi Univerziteta Aalborg, dostupno na: <https://www.careers.aau.dk/internship/>

²² <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4166>

²³ OECD izvještaj <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264306486-en.pdf?expires=1583156510&id=id&accname=guest&checksum=D2A0D7653F4E14344805395FE07316F5>

Kriterij: Zdravstveno osiguranje/osiguranje od nesretnog slučaja

Nisu uređena univerzalna pravila u zakonima, niti pojedinačnim aktima univerziteta o obavezi i opsegu zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nesretnog slučaja u programima prakse u Danskoj. U skladu sa postojećim pravilima za opšte uslove rada, može se zaključiti da se za studente koji pohađaju obaveznu praksu primjenjuju obaveze osiguranja koje važe za redovne uposlenike, dok su studenti na dobrovoljnoj praksi osigurani u okviru police osiguranja kojom je pokriven studijski program kojeg pohađaju.²⁴ Drugi uslovi se mogu regulisati ugovorom o praksi.

Kriterij: Razumno trajanje

Trajanje prakse se određuje za svaki pojedinačni program prakse i zavisi od fakulteta i oblasti studija. Na primjer, Univerzitet Sjeverne Danske u Priručniku za programe prakse u toku studija inženjerstva propisuje da praksa u ovoj oblasti traje najmanje 20 sedmica.²⁵ Sa druge strane, dobrovoljna praksa na univerzitetima s programima društvenih i humanističkih nauka može da traje 3-5 mjeseci ili manje, uz veću fleksibilnost da se trajanje odredi u okviru ugovora o praksi.²⁶

Kriterij: Određeni uslovi za produženje prakse

Analizirani pravilnici i ugovori o praksi ne sadrže odredbe o produženju prakse. U Danskoj bi se opcija produženja prakse mogla ostvariti kroz dobrovoljne programe prakse koji nisu dio plana i programa studija, odnosno koji ne moraju biti završeni u toku semestra kako bi se odredila ocjena i ostvarili ECTS bodovi²⁷. Programi prakse na dobrovoljnoj osnovi mogu biti produženi ugovorom, pri čemu treba voditi računa da se izbjegne zloupotreba studenta kao jeftine radne snage na duže staze.

Kriterij: Dopuštenost prekida prakse

Ne postoje propisi o prekidu prakse, tako da se i ovo pitanje propisuje pojedinačnim ugovorima o praksi. S obzirom na to da bi za praksu koja je sastavni dio

²⁴ Ibid. p. 266.

²⁵ https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

²⁶ Praksa na bazi projekata <https://www.careers.aau.dk/internship/>

²⁷ Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7 28 Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

nastavnog plana i programa i koja nosi ECTS bodove prekid prakse imao posebne implikacije po završetak studija praktikanta, ova pitanja se uređuju na nivou univerziteta. Koordinator koji su imenovani od strane univerziteta u okviru vršenja nadzora, između ostalog, su zaduženi da vrše nadzor opravdanih ili drugih razloga za prekid prakse²⁸.

Kriterij: Odgovarajuće priznanje prakse

Obavezni programi prakse koji su sastavni dio plana i programa univerziteta priznaju praksu sa ECTS bodovima (u prosjeku 30-60 od ukupno 210 ECTS bodova)²⁹. Univerziteti određuju tačan broj ECTS bodova koje će dodijeliti za određeni program prakse. Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske za inženjersku praksu propisuje i da će poslodavac potpisati „Deklaraciju o obavljenoj praksi“, koju student prilaže uz izvještaj na kraju prakse. Priznati su i dobrovoljni programi prakse, u zavisnosti od univerziteta i studijskog programa. Model ugovora o praksi Univerziteta Aalborg propisuje da će poslodavac na kraju prakse izdati certifikat o trajanju i uspješnom okončanju prakse³⁰.

Kriterij: Transparentnost

U Danskoj ne postoji ujednačen pristup objavljivanju informacija o dostupnim praksama niti jedinstven sistem podrške studentima u pronalasku adekvatnog programa prakse. Na univerzitetima se objavljuju informacije o dostupnoj praksi, ali studenti većinom sami pronalaze praksu, prolaze kroz proces regrutacije i često im je potrebna pomoć univerziteta zbog nedovoljnog broja dostupnih mjesta na adekvatnim programima prakse.³¹ Neki univerziteti, u cilju podrške studentima, objavljuju kategorizirane oglase, dok drugi direktno dostavljaju studentima relevantne oglase, na osnovu prethodno izraženog interesovanja.

Iz perspektive poslodavaca u Danskoj, potrebno je unaprijediti proces selekcije studenata prilikom dodjele programa kratkoročne prakse studentima, jer poslodavci nemaju dovoljno uticaja u ovom pogledu.

²⁸ Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske, str. 5, file:///C:/Users/fahira/AppData/Local/Packages/Microsoft.

MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/InternshipConceptrevMay_2013%20(1).pdf.

²⁹ Ministarstvo visokog obrazovanja i nauke Danske, <http://www.ubst.dk/e/n/laws-anddecrees/The%20mini%20sterial%20order%20of%20the%20study%20programmes.pdf>

³⁰ Model ugovor o praksi Univerziteta Aalborg, dostupno na: <https://www.careers.aau.dk/internship/>

³¹ Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF535C7C36E3F426004CF65A7

Poslodavci su iznosili i neke prijedloge, uključujući pristup profilima studenata u univerzitetskoj bazi podataka, odakle bi studenti mogli biti direktno izabrani³².

NJEMAČKA

U Njemačkoj postoji više vrsta prakse što je povezano sa ciljem studija i temelji se na različitim pravilima o studiju. Razlike postoje u odnosu na to da li se praksa stiče kroz studiranje, da li postoji obaveza pohađanja prakse tokom studiranja u okviru određenog studija ili predmeta na osnovu kojeg student može dobiti završnu ocjenu ili napisati završni rad.

Kriterij: Obavezna vs. dobrovoljna praksa

Obavezna studentska praksa je dio nastavnih planova i programa te ovi studenti nemaju status zaposlenih, pa se Zakon o stručnom osposobljavanju na njih ne odnosi.

Dobrovoljna studentska praksa se odnosi na praksu koja u većini slučajeva ne vodi obučavanju studenata u sklopu nastavnog programa koji studiraju, već se može odnositi na bilo kakav vid radnih obaveza. Ako je fokus usmjeren na razmjenu radnog učinka i nadoknade, primjenjuje se uobičajeni Zakon o radu. A ako se, s druge strane, radi o sticanju znanja i vještina, onda se primjenjuje Zakon o stručnom osposobljavanju kao i drugi zakoni ili njihove odredbe (npr. Zakon o radu, Zaštita od otkaza, odmora). Zakon o stručnom osposobljavanju je uvijek primjenjiv ako postoji usvajanje određenih znanja i vještina.

„Volontersko stažiranje” se odnosi za one studente koji dobrovoljno rade kod poslodavca u svrhu obuke, bez namjere da steknu u potpunosti završenu specijalističku obuku u priznatom zanimanju. Volontersko stažiranje je moguće i tokom perioda studija, ali ne mora biti povezano sa planom i programom studija.

Kriterij: Sklapanje pisanog ugovora o praksi

Studentska praksa mora biti definisana prethodno zaključenim ugovorom o obuci između kompanije i studenta na praksi. U ugovoru se utvrđuju sva prava i

obaveze studenata i kompanije, kao i vrsta i trajanje prakse³³.

Kriterij: Ciljevi učenja i osposobljavanja

Pravilnici univerziteta definišu da se studentska praksa treba obaviti u kompaniji koja djeluje u industriji koja je vezana za oblast koju student studira. Definisano je da ciljevi i sadržaj prakse trebaju biti u skladu sa planom i programom studija što se posebno odnosi na obaveznu praksu, te je student obavezan da prati plan i program. Osnovna svrha provođenja prakse je produbiti stečena teorijska znanja i primjeniti ih u praksi. Tokom prakse studenti bi se trebali uključiti u svakodnevni posao u kompaniji ili raditi na zadacima koji su tipični za datu kompaniju, ali su organizovani u sklopu jednog ili više projektnih zadataka.

Sadržaj obavezne prakse uređen je nastavnim planom i programom, a Ured za pripravništvo dostavlja kompaniji plan prakse u kojem se precizira koje tačno dužnosti ima student tokom trajanja prakse. Uspješno završena obavezna praksa je uslov za diplomiranje. Akademski uslovi nisu definisani za dobrovoljnu praksu te njen sadržaj određuju student i kompanija.

Visokoškolske institucije imaju urede za pripravnike te je ispred visokoškolske institucije određen koordinator koji prati studenta, a ispred kompanije mentor, koji je u kompaniji odgovoran za studenta. Ured za pripravnike je obavezan da mentoru dostavi plan po kojem treba da provodi praksu u skladu sa nastavnim planom i programom.

Kriterij: Uslovi rada

Uslovi rada definisani su Zakonom o radu te se odnose i na studente na praksi u zavisnosti od njihovog statusa. Studenti na obaveznoj praksi nemaju zaštitu od otkaza, nemaju pravo na godišnji odmor (u nekim slučajevima ovisno o dužini prakse, mogu dobiti dane odmora) i nemaju pravo na naknadu u slučaju bolesti, te nemaju otkaznih rokova. Ukoliko student obavlja aktivnosti koje nisu definisane planom prakse one se moraju odvojeno plaćati. Obavezna praksa kod poslodavca počinje nakon dva prva semestra.

³² DanskCentar za evaluacije: Praktiki i professionsbacheloruddannelser. Udfordringer, erfaringeroggodet. [Praksa u prvom stepenu studija, Iskustva i dobre prakse, 2006.

³³ <https://www.hwr-berlin.de/hwr-berlin/fachbereiche-und-zentralinstitute/fb-1-wirtschaftswissenschaften/studieren-am-fachbereich/praktikum/>

Kriterij: Naknada

U Njemačkoj studenti na obaveznoj praksi nemaju novčanu naknadu te se ne isplaćuje ni minimalni iznos plate³⁴. Diskreciono pravo poslodavca je da osigura naknadu za studente tokom prakse. Iznos kompenzacije je obično uslovljen godinom koju student upisuje na visokoškolskoj instituciji, odnosno iznos naknade se povećava za studente na višim godinama studija.

Međutim, kada je u pitanju dobrovoljna praksa, prema Zakonu o stručnom osposobljavanju, dobrovoljna praksa je uvijek plaćena. Satnica kod ovog tipa prakse kod poslodavca iznosi 9,35 eura na sat i propisana je zakonima, a ovaj iznos svake dvije godine procjenjuje i prilagođava posebna komisija koja se sastoji od predstavnika radnika i poslodavaca. Minimalne plate važe samo za dobrovoljnu praksu koja traje najmanje tri mjeseca.

Međutim, postoje mnogobrojne stipendije koje mogu dobiti studenti na praksi kod poslodavca. Primjera radi, Njemačka stomatološka služba dodjeljuje stipendije posebno za studente stomatologije, Fondacija za promociju talenata u poljoprivredi podržava praktične zadatke u poljoprivredi i šumarstvu, kao i u vinogradarstvu i vrtlarstvu u sklopu programa visokog obrazovanja, Preh GmbH podržava dva dodiplomca i dva studenta master studija za praktično iskustvo svakog semestra. E.W. Kuhlmann fondacija subvencionira praksu studenata bez obzira na industriju, ali po mogućnosti u neprofitnim organizacijama. Kao najveća ustanova, Deutschlandstipendium podržava stipendije za više od 20.000 studenata godišnje. Pored stipendija, studentima su na raspolaganju krediti, te student može podnijeti zahtjev za stipendiju u svrhu obavljanja prakse u sklopu obrazovanja od Kreditne institucije za obnovu.

Kriterij: Zdravstveno osiguranje/osiguranje od nesretnog slučaja

Za zdravstveno osiguranje tokom trajanja obavezne prakse za koju se ne isplaćuje naknada poslodavac snosi troškove osiguranja za studenta. Ukoliko je u pitanju obavezno studiranje za koje student ima naknadu onda je za studenta regulisano obavezno

osiguranje u sklopu naknade. Za vrijeme trajanja bilo koje prakse, poslodavci osiguravaju studente od nesreće na radu.³⁵

Kriterij: Razumno trajanje

Trajanje prakse mora se definisati ugovorom te ovisno o vrsti studija, a praksa može trajati najmanje 12 sedmica do maksimalnih 6 mjeseci³⁶

Kriterij: Određeni uslovi za produženje prakse

Studentska praksa kod poslodavca se može produžiti, ali samo u zakonskom roku koji je dozvoljen, do šest mjeseci. Ako student ostane duže od toga da radi kod poslodavca, to je radni odnos, neovisno o praksi kao dijelu obrazovnog procesa.

Kriterij: Dopuštenost prekida prakse

U slučaju prekida prakse koji je dozvoljen bez posebne najave, student nema pravo na zahtjeve za nadoknadu štete, novčane isplate i sl.

Kriterij: Odgovarajuće priznanje prakse

Tokom provođenja prakse, te po završetku prakse predviđeno je da student pripremi izvještaj. Tehnički izvještaj student predaje na sedmičnom nivou gdje detaljno dokumentuje iskustvo koje je stekao tokom provođenja prakse i referira se na stručne i praktične zadatke koje je obavljao, probleme s kojima se suretao, kao i rješenja koja je primijenio. Opseg tehničkog izvještaja je do dvije stranice za svaku sedmicu prakse. Student je obavezan voditi dnevnik provođenja prakse ili pisati radne sedmične sate. Studentsku praksu mora priznati Ured za pripravnike u okviru visokoškolske institucije na Univerzitetu ili druge nadležne institucije. Proces priznavanja podrazumijeva da student piše završni izvještaj, te da kompanija kod koje je student provodio praksu dostavlja potvrdu Uredu za pripravnništvo. Oba dokumenta imaju prethodno dogovorenu formu. Ukoliko izvještaj i potvrdu prihvati Ured za pripravnništvo, onda Ured podnosi izvještaj o uspješno završenoj praksi. Također, student ima pravo i na pismenu potvrdu koju potpisuje mentor u kompaniji.

³⁵ <https://www.lohn-info.de/praktikanten.html>

³⁶ https://www.ftmv.de/wp-content/uploads/2016/12/FTMV-Rahmen-Empfehlung_Praktikum_Maschbau_Verfahrenstechnik.pdf

http://www.mb.rub.de/praktikum/pdfs/MB_Praktikumsrichtlinie_2008.pdf

³⁴ https://www.ftmv.de/wp-content/uploads/2016/12/FTMV-Rahmen-Empfehlung_Praktikum_Maschbau_Verfahrenstechnik.pdf

Verfahrenstechnik.pdf

Kriterij: Transparentnost

Pravilnicima visokoškolskih institucija je definisano da fakulteti na svojim web stranicama omogućavaju kompanijama da se oglašavaju ukoliko traže studente za praksu. Također, postoje specijalizirane web stranice samo za takvu vrstu oglasa. Strogo se vodi računa da student obavlja praksu u kompanijama koje ispunjavaju kriterije koje je visokoškolska institucija postavila. Ako student sam dogovori praksu u kompaniji koja nije u sistemu visokoškolske institucije, onda je ta kompanija obavezna popuniti specijalizirani formular koji student dostavlja fakultetu i tek nakon odobrenja fakulteta student može praksu završiti u toj kompaniji.

AUSTRIJA

U Austriji ne postoji jedinstvena politika koja uređuje praksu studenata kod poslodavca nego politike zavise od vrste prakse, studija i kompanije/institucije na kojoj se provodi praksa. Praksa može biti u obliku radnog odnosa, slobodnog radnog odnosa ili u obliku volonterskih aktivnosti.

Kriterij: Obavezna vs. dobrovoljna praksa

Obavezna praksa propisana je univerzitetskim propisima ili nastavnim planovima i programima i namijenjena je nadopunjavanju teorijske visokoškolske edukacije, te omogućavanju studentima da upoznaju radno okruženje profesije za koju se školuju. Ako ugovor o praksi uključuje edukaciju koja nije dio nastavnog plana i programa i/ili raspoređivanje studenata u operativni organizacioni proces kompanije, te zapravo ne postoji obuka kao dio nastavnog plana i programa datog studija, onda se smatra da je ova vrsta prakse radni odnos.

Kriterij: Sklapanje pisanog ugovora o praksi

Pravilnici na univerzitetima i na fakultetima, predviđaju potpisivanje ugovora sa poslodavcem i za tehničke i za društvene nauke. Studentska praksa u kompaniji se može organizovati i provoditi na dva načina: u okviru privremenog ugovora o radu ili kroz ugovor o treninzima³⁷.

Kriterij: Ciljevi učenja i osposobljavanja

Obavezna praksa propisana je univerzitetskim propisima ili nastavnim planovima i programima i namijenjena je dopuni teorijske visokoškolske edukacije te omogućavanju studentima da upoznaju radno okruženje profesije za koju se školuju. Ciljevi, sadržaj i trajanje obavezne prakse određeni su nastavnim planom i programom. Ugovorima je definisano da plan prakse opisuje aktivnosti koje su povezane sa planom i programom studija, te primjenom znanja vezanih za studij. Osnovni cilj provođenja prakse za studije tehničkih nauka je upoznavanje inženjerskih zadataka i metoda rada u industriji. Pored toga, praksa pruža uvid u organizacione strukture kompanije. Okvirni sadržaj studentske prakse za programe društvenih nauka na nekim visokoškolskim institucijama je već unaprijed definisan na web stranici institucije.

Kada je u pitanju određivanje koordinatora, sistem je sličan kao i u Njemačkoj. Ispred visokoškolske institucije uobičajeno je da se odredi koordinador koji prati studenta, te je ispred kompanije određen mentor. Ured za pripravnike dostavlja plan i program prakse mentoru.

Kriterij: Uslovi rada

Uslovi rada definisani su zakonima o radu te se odnose i na studente na praksi. Za sve studente na praksi normalno radno vrijeme je osam sati. Kolektivni ugovori mogu predvidjeti kraće radno vrijeme (kolektivni ugovori ili ugovori kompanija mogu postaviti vremenske periode izračunavanja unutar kojih se uobičajeno radno vrijeme može fleksibilno podijeliti). Maksimalno dnevno radno vrijeme je deset sati, maksimalno sedmično radno vrijeme je pedeset sati (s vrlo malim iznimkama). Te maksimalne granice ne smiju se prekoračiti, u protivnom poslodavac može biti kažnjen. Tokom trajanja obavezne prakse ne primjenjuju se odredbe radnog prava, poput Zakona o godišnjem odmoru, kontinuirane isplate plate, Zakona o zaposlenima ili kolektivnog ugovora.

³⁷ <https://www.tuwien.at>

Kriterij: Naknada

Obavezna praksa do tri mjeseca ne podrazumjeva da je student u radnom odnosu te se za ovu praksu ne isplaćuje naknada. Za studentsku praksu u trajanju preko tri mjeseca se mora isplaćivati naknada. Međutim, studentima su također dostupne mnoge stipendije koje im osiguravaju pokrivanje troškova tokom obavljanja prakse³⁸.

Kriterij: Zdravstveno osiguranje/osiguranje od nesretnog slučaja

Zaštitu socijalne sigurnosti zaposlenih uređuje Opći zakon o socijalnom osiguranju, te ona ovisi o visini naknade. Ukoliko je naknada tokom trajanja prakse niža od minimalne mjesečne plate za tekuću godinu studenti su osigurani samo od nesreće na radu. Ako naknada studenta na praksi prelazi granicu minimalne plate (od 2017. godine ona iznosi 425,70 eura mjesečno), studenti su u potpunosti osigurani te imaju obavezno zdravstveno, penziono osiguranje, te osiguranje od nesreće na radu. U skladu s tim, studenti na obaveznoj praksi kod poslodavca kojima praksa nije plaćena imaju samo pokrivenu zaštitu od nesreće prema Općem zakonu o socijalnom osiguranju.

Kriterij: Razumno trajanje

Trajanje prakse se mora definisati ugovorom, te ovisno o usmjerenju, odnosno vrsti studija, praksa može trajati najmanje 6 sedmica do maksimalnih 6 mjeseci³⁹. Obavezna praksa za koju se ne dobija naknada obično traje tri mjeseca jer je to donja granica za isplatu minimalne plate. Međutim, to ovisi o sporazumu između studenta i kompanije.

Kriterij: Određeni uslovi za produženje prakse

Uslovi za produženje prakse nisu definisani posebnim članovima.

Kriterij: Dopuštenost prekida prakse

Ugovor o praksi kod poslodavca može se otkazati prijevremeno: bez poštivanja otkaznog roka u slučaju opravdanog razloga ili s otkaznim rokom od četiri sedmice u slučaju prekida studija ili promjene smjera. Ugovor se otkazuje pisanom izjavom koju

³⁸ <https://oead.at/de/ins-ausland/hochschulen/stipendien-und-praktika-in-erasmus/>

³⁹ <https://ssc-psychologie.univie.ac.at/studium/masterstudium/pflichtmodul-praktikum/haeufig-gestellte-fragen/>

student podnosi poslodavcu. Ako poslodavac želi otkazati ugovor, prvo se treba obratiti akademskom koordinatoru studenta na praksi.

Kriterij: Odgovarajuće priznanje prakse

Evaluacija stručne prakse na kraju stažiranja se provodi kroz izvještaj o praksi. Student piše izvještaj dok mentor daje evaluaciju i potvrdu, te se ta dokumentacija dostavlja posebnom uredu na univerzitetu. Za oba dokumenta postoji poseban obrazac na nivou institucije. Ovisno o usmjerenju, student dobija certifikat i određen broj bodova ukoliko je praksa obavezni dio nastavnog plana i programa.

Kriterij: Transparentnost

Fakulteti na svojim web stranicama omogućavaju kompanijama da se oglašavaju ukoliko traže studente za praksu. Također, postoje specijalizirane web stranice samo za takvu vrstu oglasa.

FRANCUSKA

Od 2006. godine Francuska vlada je usvojila posebne zakone koji regulišu praksu kod poslodavca usmjerene na poboljšanje kvalitete vještina studenata kako bi se povećala efikasnost prelaska iz obrazovnog sektora na tržište rada. Pored zakona koji se primarno odnose na srednje stručno obrazovanje⁴⁰ postojeće zakonodavstvo vezano za visoko obrazovanje je unaprijeđeno 2011. godine usvajanjem zakona Loi Cherpion-a čiji je cilj jačanje postojećih propisa i zaštita polaznika od zloupotreba poboljšanjem njihovih prava kroz dokument "Convention de Stage"⁴¹ (Okvirni sporazum). Novi zakon uključuje ograničenja trajanja prakse na šest mjeseci po akademskoj godini i nastoji da obezbijedi da bude integrisana u obrazovni program.⁴² U skladu s tim, sve prakse se zasnivaju na obaveznom pisanom sporazumu u kojem su jasno definisani svi kriteriji za uspješno odvijanje prakse.

⁴⁰ Kodeks o obrazovanju (Code de l'Education) koji obuhvata sve zakone koji se tiču IVET-a i Kodeksa rada (Code du Travail) koji regulišu pripravnost i mere uključivanja i ugovore povezane sa CVET-om i aktivnim politikama tržišta rada kao i mjere koje se finansiraju u okviru cjeloživotnog stručnog usavršavanja.

⁴¹ Convention de stage etudiant, url: https://www.mcgill.ca/science/files/science/convention_de_stage_-_etudiant.pdf

⁴² European Commission, Employment, Social Affairs and Equal Opportunities DG (2012), Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States Synthesis Report

Kriterij: Obavezna vs. dobrovoljna praksa

Praksa može biti obavezna i dobrovoljna, s tim što obavezna praksa ne može trajati duže od dva mjeseca.

Kriterij: Sklapanje pisanog ugovora o praksi

U skladu sa Okvirnim sporazumom definisani su potpisnici ugovora o obavljanju stručne prakse. Ugovor se potpisuje između studenta, institucije koja studenta upućuje na praksu (fakultet) i poslodavca kod kojeg se obavlja stručna praksa studenta.

Kriterij: Ciljevi učenja i osposobljavanja

Također, nalaže se da je neophodno definisati vrstu prakse i njeno trajanje. Cilj izvođenja prakse je praktična primjena stečenog teorijskog znanja. Kompanija koja vrši praktičnu obuku mora da definiše jasne zadatke i zaduženja za studenta, koji su usko vezani sa kvalifikacijama i vještinama za zvanje za koje se student školuje.

Kompanija određuje mentora koji će pratiti rad studenta za vrijeme izvođenja praktične nastave. Mentor je dužan da definiše tačne smjernice kao i sadržaj programa prakse.

Kriterij: Uslovi rada

Student tokom prakse zadržava svoj status studenta, ali se mora pridržavati pravila kompanije kod koje pohađa praksu. Student na praksi se obavezuje: da će obavljati sve zadatke i biti na raspolaganju za sva zaduženja tokom praktičnog rada koje definiše mentor; da će poštovati kodeks ponašanja i kulture kompanije i da će poštovati povjerljivost podataka kompanije.

Kriterij: Naknada

Naknada za studenta, socijalno osiguranje, kao i druge vrste nadoknade, također su regulisani zakonodavstvom. Naknada za studenata je obavezna ako praksa traje duže od dva kalendarska mjeseca u istoj akademskoj godini, bez obzira na broj sati rada. Iznos naknade, koji mora biti naveden u sporazumu, može se odrediti uredbom ako ona nije već utvrđena sektorskim ili međuprofesionalnim sporazumima. Kompanija i student oslobođeni su plaćanja doprinosa za socijalno osiguranje. Ove doprinose plaćaju obe strane ako naknada studenta prelazi gornju granicu.⁴³

Kriterij: Zdravstveno osiguranje/osiguranje od nesretnog slučaja

Student tokom vršenja praktične nastave mora imati

43 European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report

zdravstveno i invalidsko osiguranje. Također, tokom prakse na studenta se odnosi Zakon o nezgodama i bolesti na radu⁴⁴.

Kriterij: Razumno trajanje

Trajanje prakse mora se definisati sporazumom. Pored ovoga neophodno je definisati koliko traje praksa u mjesecima. Evidencija o radnim satima mora se voditi na sedmičnom nivou i ukupan broj radnih sati ne smije preći 35 sati sedmično. U slučaju dodatnih izmjena u trajanju prakse, vrše se dopune ugovora uz saglasnost svih potpisnika ugovora. Trajanje prakse u visokom obrazovanju u Francuskoj ne smije da pređe granicu od 6 mjeseci.

Kriterij: Određeni uslovi za produženje prakse

Uslovi za produženje prakse nisu definisani posebnim članovima ali je utvrđeno da student može odsustvovati iz opravdanih razloga.

Kriterij: Dopuštenost prekida prakse

Praksu može prekinuti student, može biti prekinuta iz medicinskih razloga, a može je prekinuti i kompanija.⁴⁵ Ukoliko student želi da prekine ugovor o praksi, mora prvo obavijestiti mentora na radnom mjestu, kao i koordinatora na fakultetu i detaljno ih upoznati sa razlozima prekida prakse. U slučaju prekida prakse iz medicinskih razloga, student prilaže neophodnu medicinsku dokumentaciju. Ako trajanje prakse prekida kompanija, direktor kompanije izvještava mentora na fakultetu i ugovor se raskida.

Kriterij: Odgovarajuće priznanje prakse

Evaluacija na kraju studentske prakse je obavezna. Student je dužan za vrijeme prakse voditi dnevnik koji po završetku prakse dostavlja fakultetu. Ukoliko je polaznik zadovoljio sve kriterije, direktor kompanije izdaje certifikat o završetku stručne prakse.

Kriterij: Transparentnost

Transparentnost podataka o održavanju praksi kao i načinima prijavljivanja nisu definisana nijednim pravilnikom. Fakultetima je ostavljena mogućnost da u sklopu svojih načina informisanja obavijeste studente o načinu prijavljivanja kao i mjestima odnosno kompanijama u kojima će se praksa moći izvoditi.

44 European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report

45 Convention de stage étudiant, url: https://www.mcgill.ca/science/files/science/convention_de_stage_-_etudiant.pdf

Reference:

- European Union, Comparative study on EU and see practice-traineeship, url: http://www.youseefor.me/images/manuals/montenegro/Zid_comparative_EU_study_eng.pdf
- Convention de stage etudiant, url: https://www.mcgill.ca/science/files/science/convention_de_stage_-_etudiant.pdf
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report
- Patient K, Paul L., Brown G., Hardy L., "Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report", Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2012)

Izvori podataka za Sloveniju

- Julijana K, Mojca J, Marjana ŠR, Jana P, Margareta V, Zoran T, Vojteh C, Eva R, Katja C, Nina T, Matej M, Marko K, Smernice za praktično usposabljanje na Univerzi v Ljubljani, Ljubljana, 2007;
- Član 49 Statuta Novog Univerziteta/Pravila o primeni studijske prakse
- Pravilnik o izvajanju delovne prakse na Fakultetu informacionih studija u Novom Mestu;
- "Tripartitna pogodba", dostupno na <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/karierni-center/tri-partitna-pogodba.doc?sfvrsn=19>
- Url: <https://www.fdv.uni-lj.si/kariera-in-alumni/karierni-center/prakticno-usposabljanje-in-strokovna-praksa>

Izvori informacija za Njemačku

- <https://www.hwr-berlin.de/hwr-berlin/fachbereiche-und-zentralinstitute/fb-1-wirtschaftswissenschaften/studieren-am-fachbereich/praktikum/>
- <https://www.arbeitsrechte.de>
- <https://www.lohn-info.de/praktikanten.html>
- https://www.ftmv.de/wp-content/uploads/2016/12/FTMV-Rahmen-Empfehlung_Praktikum_Maschbau_Verfahrenstechnik.pdf
- http://www.mb.rub.de/praktikum/pdfs/MB_Praktikumsrichtlinie_2008.pdf

Izvori informacija za Austriju

- <https://www.tuwien.at>
- <https://broschuerenservice.sozialministerium.at/Home/Download?publicationId=40>
- <https://ssc-psychologie.univie.ac.at/studium/masterstudium/pflichtmodul-praktikum/haeufig-gestellte-fragen/>
- <https://bildung.erasmusplus.at/hochschulbildung/>
- <https://www.foerderportal.at/praktikantengehalt/>
- https://sscpsychologie.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/ssc_psychologie/Downloads/Masterstudium/Praktikum/5_Evaluierungsleitfaden_fuer_den_Praktikumsbericht.pdf

Izvori informacija za Francusku

- European Union, Comparative study on EU and see practice-traineeship, url: http://www.youseefor.me/images/manuals/montenegro/Zid_comparative_EU_study_eng.pdf
- Convention de stage etudiant, url: https://www.mcgill.ca/science/files/science/convention_de_stage_etudiant.pdf
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Study on a comprehensive overview on traineeship arrangements in Member States, Final Synthesis Report

Izvori informacija za Dansku

- Priručnik za praksu Univerziteta Sjeverne Danske, https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/fakulteterne/teknik/praktik/internshipconceptrevmay_2013.pdf?la=en&hash=E2990DA30719AFFFF-535C7C36E3F426004CF65A7. Sheme za praksu u Evropi - pregled po državama <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4166>
- Ministrastvo visokog obrazovanja i nauke Danske, <http://www.ubst.dk/en/laws-anddecrees/The%20ministerial%20order%20of%20the%20study%20programmes.pdf>
- Model ugovor o praksi Univerziteta Aalborg, dostupno na: [https://www.careers.aau.dk/internship/file:///C:/Users/fahira/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/glavna%20\(3\).pdf](https://www.careers.aau.dk/internship/file:///C:/Users/fahira/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/glavna%20(3).pdf)
- DanskiCentar za evaluacije: Praktik i professionsbacheloruddannelser. Udfordringer, erfaringer og gode råd. [Praksa u prvom stepenu studija, Iskustva i dobre prakse, 2006

STUDENTSKOM
PRAKSOM
BRŽE DO POSLA

PRAVA
ZA SV=

Udruženje građana
BUDUĆNOST